

STRATEŠKI PLAN
MREŽE ORGANIZACIJA ZA DECU
SRBIJE
2023 – 2028

Sadržaj

Uvodna reč	3
Analiza položaja dece u Srbiji	4
Kontekst	5
Siromaštvo dece i socijalna isključenost	7
Nasilje i zaštita dece	7
Položaj LGBTI dece i vršnjačko nasilje	9
Položaj dece žrtava trgovine ljudima na sudu	9
Pravno nevidljiva deca	10
Romska nacionalna manjina	11
Izbeglice i migranti	13
Obrazovanje učenika migranata	14
Izmeštanje dece iz porodica	15
Participacija dece	16
Položaj dece u medijima	17
Dostupnost kulturnih sadržaja i slobodno vreme	18
Obrazovanje i rani razvoj	18
Opšte stanje u preduniverzitetskom obrazovanju	18
Predškolsko vaspitanje i obrazovanje	20
Osnovno obrazovanje i vaspitanje	20
Srednje obrazovanje	20
Rano napuštanje školovanja	21
Donatorska zajednica i finansiranje projekata kojima se utiče na poboljšanje položaja dece u Srbiji	23
Kapaciteti i potencijali MODS-a	24
Oblasti delovanja članica MODS-a	24
Umrežavanje	25
Uključivanje dece i podrška participaciji	25
Istraživački kapaciteti i dosadašnji rezultati	25
Zagovarački kapaciteti i dosadašnji rezultati	26
Kreiranje javnih politika	26
Predlozi i preporuke:	27
Socijalna zaštita	27
Zaštita od nasilja	27

Obrazovanje	28
Finansijska podrška	28
Evropske integracije	28
Smernice za javne politike	28
Misija, vizija i vrednosti	30
Vrednosti	30
Principi u radu i međusobnim odnosima članica:	31
Oblasti delovanja (ciljevi)	33
Opšti cilj	33
Specifični ciljevi	33
Strateški prioriteti	34
1. Pristojni i adekvatni uslovi za stanovanje	34
2. Kvalitetno obrazovanje	34
3. Zaštita od svakog vida nasilja i iskorišćavanja	34
4. Kvalitetna i dostupna zdravstvena zaštita i životna sredina	35
5. Puna podrška za život i ostanak u porodici koja je bezbedno i podržavajuće mesto	36
Tematske grupe MODS-a	37
1. Socijalna i zdravstvena zaštita (stanovanje)	37
2. Obrazovanje, kultura i mediji (medijska pismenost, rani razvoj)	37
3. Održivost (zaštita životne sredine, inovacije, digitalizacija)	38
4. Zaštita dece od nasilja i rodno nasilje i rodna jednakost	38
MONITORING I EVALUACIJA	39

Uvodna reč

Mreža organizacija za decu Srbije – MODS zakoračila je u novu fazu svog razvoja 2014. godine registracijom kao saveza organizacija koje rade na ostvarivanju i promociji prava deteta.

U proteklim godinama imali smo priliku da se upoznamo, saradujemo, zajedno radimo i gradimo bolji svet za svako dete u našoj zemlji. Ono što nas je povezivalo jesu zajedničke vrednosti i međusobno poverenje. To je osnova na kojoj nastavljamo da gradimo našu mrežu i samo od nas zavisi koliko će ta osnova biti solidna.

Nakon trideset godina od usvajanja UN Konvencije o pravima deteta, svesni smo da u našoj zemlji još uvek postoje prepreke koje deci onemogućavaju da ostvare sva svoja prava proklamovana Konvencijom.

Problemi sa kojima žive i odrastaju mnoga od naše dece su višestruki i kombinovani i zato zahtevaju sistemski odgovor, jasan plan, odgovarajuća sredstva i podršku odgovornih institucija i državnih organa na svim nivoima.

Strateški plan koji smo izradili i koji je pred vama naš je odgovor na to šta i kako treba učiniti u sledećem periodu kako bismo zajedno uklonili prepreke koje stoje na putu ostvarivanja prava deteta – prava da se bez diskriminacije pravilno razvijaju i rastu, igraju se i obrazuju i dostojanstveno, bezbedno, i zdravo žive.

Saša Stefanović, direktor

Analiza položaja dece u Srbiji

Uprkos ratifikaciji Konvencije o pravima deteta, Lanzarot konvencije SE i procesu pristupanja EU, prava deteta nisu visoko među prioritetima Vlade RS - nedostaju ključni strateški dokumenti o pravima deteta i koordinacija aktivnosti i mera za zaštitu i ostvarivanje prava deteta.

Problemi sa kojima se deca u našem društvu još uvek sreću su: siromaštvo, brojne manjkavosti sistema socijalne zaštite i brige o porodici i još uvek prisutna institucionalizacija dece (posebno dece sa razvojnim teškoćama i/ili invaliditetom), diskriminacija, nasilje, dečji brakovi, problem dece koja žive i rade na ulici, nedovoljna participacija u školi, lokalnoj zajednici i društvu uopšte, neodgovoran odnos prema održivom razvoju koji direktno ugrožava zdravlje i budućnost najmlađih, nepristupačnost kulture za decu. Procene deinstitutionalizacije, kao i socijalne i obrazovne inkluzije neophodno je energičnije sprovesti i unaprediti, a ne samo deklarativno podržavati.

U Planu rada Vlade Republike Srbije za 2021. je bilo predviđeno da se među aktima koje Vlada predlaže Narodnoj skupštini nađe Predlog zakona o pravima deteta, što je bila i preporuka Komiteta UN za prava deteta, ali do toga nije došlo. Pored toga, i dalje nedostaje Strategija za ostvarivanje prava deteta pošto je Nacionalni plan akcije za decu istekao 2015. godine. Strateški plan za decu treba da služi kao okvir državne politike sa jasnim prioritetima i treba da bude izrađen sa pratećim akcionim planom za decu koji će posebnu pažnju posvetiti smanjenju nejednakosti među decom. Strateški plan treba da bude izrađen u širokom konsultativnom procesu u koji će biti uključeni deca, roditelji, udruženja i drugi relevantni akteri. Strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja za period od 2020. do 2023. je usvojena u maju 2020. godine. Vlada Republike Srbije nije obrazovala Radnu grupu za sprovođenje i praćenje Strategije kako je Strategijom planirano.

Kriza izazvana pandemijom COVID-19 je još jednom pokazala koliko su deca na smeštaju u ustanovama socijalne zaštite ranjiva a kršenja prava deteta u ustanovama za decu sa smetnjama u razvoju i dalje predstavljaju zabrinutost, koja je dodatno pogoršana u vreme pandemije kao rezultat mera fizičkog distanciranja.¹ Neophodno je nastaviti proces zatvaranja institucija za smeštaj dece.

Teška socio-ekonomska situacija u Srbiji utiče na sve segmente društva, a negativno se odražava i na integritet i funkcionisanje organizacija civilnog društva (OCD) u korist kompromisa - čiji krajnji rezultat nije najbolji interes dece. Finansiranje od strane javnog sektora ograničava izdvajanja za decu, pa i sami donatori nisu u mogućnosti da zadovolje potrebe, samim tim i izdvajanja za rad organizacija civilnog društva u ovoj oblasti su daleko manja od potrebnih. Takođe, deca i njihove potrebe nisu u fokusu donatora. Pretnja funkcionisanju organizacija civilnog društva, uključujući one koje se bave decom je i opšti društveni kontekst u kome nam se konstantno i sa namerom sužava prostor delovanja (proglašavanje aktivista i zaposlenih stranim plaćenicima, bezrazložne vanredne kontrole i revizije i ostali direktni i indirektni pritisci...).

---

¹ Prema poslednjem izveštaju Evropske komisije o Srbiji ([Izveštaj o Srbiji za 2021. godinu](#))

Kontekst

U oblasti prava deteta, razvoja samog koncepta i poštovanja prava deteta u praksi u Srbiji, ostvareni su značajni pomaci, kako u zakonodavnom, tako i u institucionalnom pogledu. Međutim, te promene nisu sveobuhvatne, odnosno nisu sistematične, ponekad su iznuđene, te je implementacija najčešće upitna.

Nije konsolidovan rad institucija na daljem unapređivanju prava deteta u Srbiji, niti je uspostavljena efikasna koordinacija, što uz krizu izazvanu pandemijom COVID-19, dodatno dovodi u rizik posebno decu iz najosetljivijih grupa. Izostalo je i formiranje radne grupe za izradu nove strategije u oblasti prava deteta, ali i za praćenje sprovođenja postojećih, među kojima je i Strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja.²

I dalje se nisu stvorili uslovi za usvajanje najavljenih ključnih zakona, kao što su Zakon o pravima deteta i Zaštitniku prava deteta, Zakon o izmenama i dopunama Porodičnog zakona, Zakon o izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica i Zakon o izmenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti.³

U normativnom smislu, prvi put u ustavnopravnoj istoriji Srbije prava deteta se izričito pominju u čl. 64 Ustava Srbije iz 2006. godine, mada više na formalnom nivou, jer je propuštena prilika da se osnovni principi Konvencije o pravima deteta proklamuju kao ustavni principi.

Republika Srbija ugovornica je Konvencije o pravima deteta, kao i dva njena protokola: Fakultativnog protokola o prodaji dece, dečijoj prostituciji i dečijoj pornografiji i Fakultativnog protokola o učešću dece u oružanim sukobima. Pored toga, RS je potpisnica III Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima deteta o proceduri podnošenja predstavki Komitetu za prava deteta (februar 2012), koji još uvek nije ratifikovan. U Republici Srbiji međunarodni ugovori se neposredno primenjuju, ali u praksi domaći organi, a pre svega sudovi, direktno primenjuju međunarodne propise u zanemarljivom broju slučajeva.

Ne postoji sveobuhvatan zakon o pravima deteta, a rad na izradi Zakona o pravima deteta je obustavljen u 2019. godini nakon održanih javnih rasprava o Predlogu zakona o pravima deteta i Zaštitniku prava deteta. Pored brojnih nesuglasica oko teksta zakona, postoji i dilema da li nam je potreban osnovni ili opšti zakon. Prava deteta bliže su određena setom zakona, među kojima se posebno izdvaja Porodični zakon i nekoliko zakona u oblastima od interesa za zaštitu dece i poštovanje njihovih prava: Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Zakon o socijalnoj zaštiti, Zakon o zdravstvenoj zaštiti, Zakon o zaštiti pacijenata, Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela.

Fizičko kažnjavanje dece u porodici i dalje nije zakonom zabranjen način vaspitanja deteta, a informacije o štetnosti fizičkog kažnjavanja i o alternativnim metodama vaspitanja deteta nedovoljno su dostupne građanima.

---

² <https://cpd.org.rs/wp-content/uploads/2022/01/CRC-Monitoring-report-October-December-2021.pdf>

³ Ibid.

Diskriminacija dece u Srbiji je raširena, uprkos tome što je pravnim propisima izričito zabranjena. Na osnovu podataka, studija, izveštaja, kao i prakse Poverenika za zaštitu ravnopravnosti može se zaključiti da su diskriminaciji najčešće izložena deca romske nacionalnosti, deca sa invaliditetom i deca sa smetnjama u razvoju, a najučestalija je diskriminacija u obrazovanju. Ono što je zabrinjavajuće i iziskuje veliku pažnju jeste da su mnoga deca usvojila i otvoreno manifestuju diskriminatorne stavove, kao i rodne, etničke i druge stereotipe i predrasude. Stoga je neophodno obezbediti široko informisanje i primenu pravilnika koji regulišu prepoznavanje oblika diskriminacije u obrazovanju i postupanje u slučajevima diskriminacije.

Na institucionalnom nivou, nakon što je 2009. godine u Narodnoj skupštini uspostavljena Radna grupa za prava deteta, na čijem je čelu bila predsednica Narodne skupštine, posle izbora, 2012. godine, uspostavljen je Odbor za prava deteta, kao stalno radno telo, kojim predsedava predsednik Narodne skupštine.

Srbija je kao poslednja država u Evropi uspostavila 2007. godine Ombudsmana (Zaštitnik građana), a krajem 2008. godine Narodna skupština je izabrala i četiri njegova zamenika od kojih je jedan dobio resor prava deteta. Na nivou vlade i resornih ministarstava, gde se utvrđuje politika u različitim oblastima od interesa za zaštitu dece i poštovanje njihovih prava, postoje značajni problemi.

Savet za prava deteta, savetodavno telo Vlade Republike Srbije, u periodu od osnivanja 2002. godine je više puta konstituisan. Poslednji put Savet je konstituisan 2021. godine i na konstitutivnoj sednici, održanoj 21. jula 2021. godine, imenovani su novi članovi Saveta sa mandatom do 31. marta 2022. godine. Među 26 članova Saveta, imenovani su i Saša Stefanović, direktor MODS-a, i Jasmina Miković, direktorka Centra za prava deteta i predsednica UO MODS-a. Do kraja marta 2022. godine održane su dve sednice, ali bez konkretnih rezultata budući da Savet za prava deteta nije imao adekvatne finansijske i ljudske resurse za efikasno funkcionisanje.

Savet za prava deteta je formiran je da kroz svoju delatnost inicira mere za usklađivanje politika Vlade u oblastima koje se odnose na decu i mlade (zdravstvo, obrazovanje, kultura, socijalna pitanja), inicira mere za izgrađivanje celovite i koherentne politike prema deci i mladima, definiše preporuke ostvarivanja prava dece u skladu sa Konvencijom UN o pravima deteta, analizira efekte preduzetih mera nadležnih organa po decu, mlade porodice sa decom i natalitet, kao i da prati ostvarivanje i zaštitu prava deteta u Srbiji.⁴

U 2015. istekao je Nacionalni plan akcije za decu u kome je bila definisana opšta politika zemlje prema deci za period 2005 – 2015. Nacionalni plan akcije za decu je određivao prioritetne mere i aktivnosti koje je trebalo sprovesti kako bi sva deca, posebno deca iz marginalizovanih i ranjivih grupa, mogla ostvarivati svoja prava bez diskriminacije. Nacionalni plan akcije za decu treba da obezbedi celovitost i koherentnost politike zemlje prema deci, usklađivanje mera i akcija u različitim oblastima i različitim javnim službama koje se bave decom. Iako je u aprilu 2018. godine Ministarstvo za rad, boračka i socijalna pitanja donelo rešenje o formiranju radne grupe za izradu novog Nacionalnog akcionog plana za decu, radna grupa još nije počela sa

---

⁴ <https://www.savetzapravadeteta.gov.rs/o-nama-savet.php>

radom.

Siromaštvo dece i socijalna isključenost

U Srbiji je u 2020. godini bilo 1.198.957 dece (17,4%). U periodu od 2011 – 2020. godine broj dece u Srbiji se smanjio za 6,7 %.⁵

Siromaštvo i rastuća nejednakost posebno teško pogađaju decu i njihove izgleda za kvalitetan dostojanstven život. Prema zvaničnim podacima⁶ stopa rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti, u 2020. godini, iznosila je 29,8%. U poređenju sa drugim starosnim grupama, deca (od 0 do 18 godina) su u najvećem riziku od siromaštva i socijalne isključenosti – 24,2%. Prag rizika od siromaštva za domaćinstvo s dvoje odraslih i jednim detetom starosti do 14 godina iznosio je 39 600 dinara, dok je za četvoročlano domaćinstvo s dvoje odraslih i dvoje dece starosti do 14 godina iznosio 46 200 dinara.⁷ Prema podacima UNICEF-a, 8,3 % dece živi u apsolutnom siromaštvu.

Kada je reč o obrazovanju, prema podacima UNICEF-a⁸, 61 % dece uzrasta 3–4 godine pohađa programe predškolskog obrazovanja. Među najbogatijim domaćinstvima, takve programe pohađa 81 % dece, obuhvat dece iz najsiromašnijih domaćinstava samo 11%, dok obuhvat dece (uzrasta 3–4 godine) iz romskih naselja iznosi 7 %.

Mnoge studije pokazuju da deca koja odrastaju u uslovima siromaštva i socijalne isključenosti imaju manje šanse da dostignu decu imućnijih roditelja kako u nivou obrazovanja, tako i kasnije tokom života u nivou zarada, kao i da se ta razlika vremenom povećava.

Doprinos: [Prijatelji dece Srbije](#)

Nasilje i zaštita dece

Nasilje izaziva patnju deteta, ozbiljno ugrožava razvoj, dobrobit, pa i sam život deteta, a posledice su često teške i dugotrajne, mogu se protezati i u odraslo doba, pa i u sledeće generacije putem mehanizma tzv. međugeneracijskog prenošenja nasilja.

Nalazi istraživanja sprovedenih u Srbiji poslednjih godina pokazuju da je nasilje nad decom široko rasprostranjeno i to u različitim oblicima i različitim okruženjima. Izveštaji centara za socijalni rad pokazuju da je broj prijava nasilja u porodici nad decom u toku 2020. godine iznosio 8.365. Prema vrstama nasilja u 2020. godini sa 40 % dominiraju prijave zbog emocionalnog nasilja nad decom. U CSR je u 2020. godini evidentirano: 2685 prijava zanemarivanja deteta, 2.121 prijava fizičkog nasilja, 193 prijave seksualnog nasilja i 23 prijave

⁵ <http://www.zavodsz.gov.rs/media/2158/deca-u-sistemu-socijalne-zastite-2020.pdf>

⁶ <https://www.stat.gov.rs/sr-Latn/vesti/20211015-siromastvo-i-socijalna-nejednakost-2020/?s=0102>

⁷ Ibid.

⁸ <https://www.unicef.org/serbia/media/16056/file/MICS%206%20Istra%C5%BEivanje%20vi%C5%A1estrukih%20pokazatelja%20za%202019.%20godinu.pdf>

ekonomskog nasilja. U toku 2020. godine evidentirano je 814 dece koja su izdvojena iz porodica (najčešće zbog neadekvatnog roditeljskog staranja i nasilja nad decom)⁹

U proseku, više od 3.000 dece godišnje su žrtve krivičnih dela. Tokom 2019. godine u školama je prijavljeno 370 situacija 'trećeg nivoa nasilja'. Gotovo jedna trećina dece je tokom 2018. godine imala uznemirujuće iskustvo na internetu, a oko 16 % je doživelo vršnjačko nasilje na internetu.

Digitalno nasilje nad decom u Srbiji je sve prisutnije a sa razvojem informaciono-komunikacionih tehnologija, razvijaju se i novi oblici digitalnog nasilja kao što su: „doxxing“¹⁰, „catfishing“¹¹, „impersonation“, itd. Istraživanje¹² NVO Atine pokazuje da je nasilje u digitalnom prostoru preživelo je 53,2% devojaka, a 78% smatra da nisu jednako bezbedne kao mladići. Komitet za prava deteta je u Opštem komentaru br. 25¹³ o pravima deteta u vezi sa digitalnim okruženjem dao preporuku da države ugovornice treba da „preduzmu zakonodavne i administrativne mere za zaštitu dece od nasilja u digitalnom okruženju, uključujući redovnu reviziju, ažuriranje i sprovođenje snažnih zakonodavnih, regulatornih i institucionalnih okvira koji štite decu od prepoznatih i novih rizika od svih oblika nasilja u digitalnom okruženju“.

Konačno, jedan od najkompleksnijih oblika nasilja nad decom je dečji brak – 57 % Romkinja u podstandardnim naseljima je stupilo u brak pre 18. godine. 2019. godine je formirana Nacionalna koalicija za okončanje dečjih brakova koja okuplja državne institucije, OCD i međunarodne organizacije (UNICEF). Koalicija je osnovana sa ciljem da doprinese okončanju dečjih brakova u Srbiji, naročito u romskoj populaciji, i to kroz otklanjanje institucionalnih i društvenih prepreka za sprovođenje zakona, kao i promociju primera dobre prakse u partnerstvu lokalnih zajednica, nevladinog, vladinog i privatnog sektora i medija.

Vlada Srbije je u toku 2020. godine usvojila Strategiju za prevenciju i zaštitu dece od nasilja za period 2020 - 2023., kao i Akcioni plan za njeno praćenje za period 2020-2022. Zabrinjavajuće je da još uvek nije započeta implementacija Strategije i pratećeg Akcionog plana, s obzirom na to da Vlada RS još uvek nije obrazovala Radnu grupu za sprovođenje i praćenje Strategije, niti su imenovane organizacije civilnog društva koje će učestvovati u praćenju njenog sprovođenja.¹⁴

Ministarstvo pravde je u toku 2021. godine formiralo Radnu grupu za izradu radnog teksta Zakona o izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, čiji nacrt je završen i izmene predviđaju da se o maloletnim učiniocima krivičnih dela vode specijalizovane evidencije u svim sudovima i tužilaštvima, a svi podaci slivaće se u centralizovanu bazu pri Ministarstvu pravde. Na taj način biće lakše uočeno koji faktori utiču na povećanje i smanjenje stope maloletničkog kriminaliteta, koje su mere i kazne izrečene, a biće dostupni i kompletni podaci o tome koliko mladih ljudi ponovo izvrši krivično delo. Stručnjaci smatraju da su izmene i dopune samo prvi korak ka donošenju potpuno novog Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica.

⁹ <http://www.zavodsz.gov.rs/media/2158/deca-u-sistemu-socijalne-zastite-2020.pdf>

¹⁰ https://zadecu.org/wp-content/uploads/2022/06/Ispred-ekrana_2022.pdf

¹¹ Ibid.

¹² <http://atina.org.rs/sites/default/files/Ispred%20ekrana%20sa%20koricom.pdf>

¹³ <https://cpd.org.rs/wp-content/uploads/2021/08/Op%C5%A1ti-komentar-br-25-Prava-deteta-u-digitalnom-okru%C5%BEenju.pdf>

¹⁴ <https://cpd.org.rs/wp-content/uploads/2022/01/CRC-Monitoring-report-October-December-2021.pdf>

Doprinos: [Prijatelji dece Srbije](#)

Položaj LGBTI dece i vršnjačko nasilje

Srbija je usvojila zakonodavni okvir koji bi trebalo da garantuje sigurnost LGBTI osoba, ali on nije u potpunosti implementiran u praksi, čak i nakon donošenja Zakona o zabrani diskriminacije 2009. godine¹⁵, bezbednost LGBTI osoba je još uvek na niskom nivou.

U Posebnom izveštaju o diskriminaciji dece (2021)¹⁶ se ističe da građani kao najdiskriminisanije grupe percipiraju Rome (17%), i pripadnike LGBT populacije (13%), a za njima slede siromašni (12%), osobe sa intelektualnim teškoćama i mentalnim smetnjama (9%) i žene (9%).

Vršnjačko nasilje nad LGBTI osobama generalno je vidljivije, ali tačan broj ovih slučajeva među decom nije poznat jer se u institucijama sistema, npr. školama ne navodi ovo kao motiv. Predrasude prema LGBTI populaciji su široko rasprostranjene kako među odraslim osobama tako i među decom, naročito starijom, a o tome konkretno govori istraživanje¹⁷ koje navodi da čak 80% ukupne populacije u Srbiji ne bi želelo da im komšija bude LGBTI osoba, dok petina tvrdi da zna i komunicira sa nekom LGBTI osobom. Ukupno 26% ispitanika veruje da bi prestali da komuniciraju sa osobom iz bliskog okruženja ukoliko bi otkrili da je osoba drugačije seksualne orijentacije. U istom istraživanju, 23% anketiranih LGBTI osoba je navelo da je doživelo fizičko nasilje.¹⁸ Poslednji izveštaj Evropske komisije za 2021. godinu¹⁹ navodi da su pripadnici LGBTI populacije, pored Roma, najdiskriminisanija kategorija stanovništva i da je potrebna snažnija politička podrška u suzbijanju nasilja i diskriminacije nad LGBTI osobama.

Postojeći mehanizmi i mere za prevenciju i suzbijanje vršnjačkog nasilja i dalje ostaju nesenzitivni na LGBT jer je određen broj vršnjačkog nasilja motivisan čak i samom pretpostavkom da je dete LGBTI. Potrebno je obezbediti rodno osetljive pokazatelje i mere kojima se unapređuje rodna ravnopravnost u svim tematskim oblastima.

Položaj dece žrtava trgovine ljudima na sudu

Trgovina ljudima predstavlja jednu od formi visoko profitabilnog organizovanog kriminala, kao i teško kršenje ljudskih prava. Iako se trafiking najčešće identifikuje sa komercijalnom seksualnom eksploatacijom, načini eksploatacije dece uključuju i razne oblike teškog prinudnog rada, prosjačenja, kućnog rada, sitnog kriminala, nezakonitog usvojenja, pornografije, dečjeg braka, učešće u vojnim operacijama i oružanim konfliktima, prodaju organa i druge ilegalne rizične poslove za zdravlje i život deteta.

¹⁵ *Zakon o zabrani diskriminacije (Sl. glasnik RS, br. 22/2009 i i 52/2021)*

¹⁶ <http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2022/03/Poseban-izve%C5%A1taj-o-diskriminaciji-dece-za-web.pdf>

¹⁷ *National Democratic Institute (NDI) et al. (2015.), LGBT Public Opinion Poll Western Balkans (June/July 2015.)*

¹⁸ *Korak napred nazad dva: Uloga policije u jačanju prevencije i mehanizama zaštite od zločina iz homofobije i transfobije u Srbiji, 2017*, organizacija Da se zna!

¹⁹ *Evropska komisija, Godišnji izveštaj o Srbiji za 2021. g., str. 38-39.*

Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima godišnje identifikuje značajan broj dece. U 2021. godini je među žrtvama bilo 37 % dece²⁰, a veliku većinu činile su devojčice, čak 94 %. Budući da je izuzetno mali broj prijavi sumnji na trgovinu decom dolazio iz obrazovnog sistema, a imajući u vidu ulogu ustanova obrazovanja i vaspitanja u kontekstu zaštite učenika od trgovine ljudima, 2021. godine revidirana je i unapređena Lista indikatora²¹ za prepoznavanje učenika koji su potencijalne žrtve trgovine ljudima.

Dete žrtva trgovine ima pravo na dvostruke mere zaštite, kao dete i kao žrtva eksploatacije, jer dete poseduje posebne psihološke, fizičke karakteristike i posebna prava koja su mu zagantovana. Trgovina decom se posmatra kao najteži oblik kršenja dečijih ljudskih prava, pri čemu su deca žrtve trgovine, lišena prava na život i razvoj, prava da budu zaštićena od eksploatacije i od seksualnog iskorišćavanja, prava na slobodu bez nasilja i diskriminacije, prava da žive sa svojom porodicom, kao i pravo na kvalitetno obrazovanje.

U Srbiji ne postoje odgovarajuće usluge podrške i zaštite dece žrtava trgovine ljudima. s tim u vezi, potrebno je da se unapredi bezbednost i mogućnost smeštaja za decu žrtve trgovine ljudima, njihova psihološka podrška, socijalna, zdravstvena i druga zaštita. Takođe je neophodno stvoriti bolje uslove za pravnu zaštitu dece žrtava i uopšte žrtava trgovine ljudima u Republici Srbiji. Iako zakon predviđa i drugačija rešenja, u praksi se žrtve saslušavaju u prisustvu okrivljenih, primorane su da se uvek iznova direktno suočavaju sa trgovcima i da iznova i iznova svedoče. Sudski procesi traju dugo i to je još jedan od razloga koji ih dodatno obesmišljava. Često je slučaj da optuženi za ovo krivično delo prete žrtvama i zastrašuju ih čak i u samoj sudnici, a da adekvatna reakcija nadležnih organa izostaje. Neadekvatnom zaštitom prava oštećenih, sekundarnom viktimizacijom i stigmatizacijom, stavlja se dodatan teret na žrtvu koja je pretrpela strahote i njen oporavak.

Problem predstavlja i nemogućnost obeštećenja žrtava, sa čime se one suočavaju u praksi, bez obzira na to što je kompenzacija nominalno priznata kao pravo žrtvama trgovine ljudima. Otkrivanje identiteta ili drugih ličnih i privatnih podataka žrtava trgovine ljudima u javnosti i medijima takođe predstavlja tešku okolnost za njihov oporavak i problem koji zahteva snažan i zajednički odgovor svih aktera u sistemu zaštite i podrške. Privatnost deca žrtve trgovine ljudima i uopšte krivičnih dela, mora biti osigurana i zaštićena, a oni koji je krše i u javnosti nenamerno ili namerno, radi senzacionalizma, otkrivaju identitete ove dece, najstrože kažnjeni.

Doprinos: [Prijatelji dece Srbije](#) i [NVO Atina](#)

Pravno nevidljiva deca

Iako Ustav Srbije i međunarodne konvencije o pravima dece propisuju da svako dete ima pravo da bude zavedeno u matične knjige rođenih, u realnom životu, u Srbiji stotine njih žive bez ikakvih dokumenata i praktično su pravno nevidljivi za državu. Radi se o deci koja, zbog toga što im majke nemaju lična dokumenta, jako se teško registruju u matičnim knjigama rođenih. Istovremeno, na taj način su im ukinuta prava koja se time stiču (prava na zdravstvenu zaštitu, obrazovanje, socijalnu zaštitu). Najčešće se radi o deci iz romskih zajednica, a prema

²⁰ <https://centarzztlj.rs/statisticki-podaci/>

²¹ <https://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2021/09/Revidirana-lista-indikatora-za-preliminarnu-identifikaciju-trgovine-ljudima.pdf>

istraživanju UNHCR-a iz 2016. godine čak 8% dece stare do četiri godine, nije registrovano u knjigama rođenih.

Praxis u svom izveštaju²² za 2021. godine ukazao na probleme sa kojima se suočavaju osobe koje se nalaze u riziku od apatridije, to jest, na nemogućnost upisa u MKR odmah nakon rođenja u slučajevima kada majka deteta ne poseduje lične dokumente, kao i na probleme koji se javljaju u postupcima za utvrđivanja vremena i mesta rođenja.

Potrebno je pojednostaviti procedure za registraciju rođenja, i obezbediti sistemsku i materijalnu podršku porodicama bez odgovarajuće dokumentacije da ostvare ovo svoje pravo.

Doprinos: [Prijatelji dece Srbije](#)

Romska nacionalna manjina

Na poslednjem popisu stanovništva u Srbiji, sprovedenom 2011. godine, popisano je 147.604 građana i građanki romske nacionalnosti, što čini 2,1% stanovništva na teritoriji Republike Srbije bez Kosova i Metohije. Zbog nastojanja Roma da se u lokalnoj sredini identifikuju sa susednom etničkom zajednicom svaki podatak o njihovom broju, ustanovljen popisima stanovništva, može se dovoditi u sumnju. Većina Roma i Romkinja se suočava sa društvenom isključenošću i siromaštvom i izložena je otvorenoj, a još češće prikrivenoj diskriminaciji. Podaci o socijalno-ekonomskom položaju Roma i Romkinja su šturi, zastareli, nesistematizovani i prikupljaju se parcijalno, uglavnom na osnovu nestandardizovanih i neverifikovanih metodologija. Podaci o siromaštvu u Republici Srbiji postoje, prikuplja ih i obrađuje zvanična statistika, a ažurira ih i redovno analitički iskazuje Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, ali oni ne sadrže informacije o etničkoj strukturi siromašnih građana u Republici Srbiji. Zbog svega toga je teško proceniti realne dimenzije siromaštva Roma i Romkinja. Prikupljanje podataka o ostvarivanju ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, među kojima su pravo na rad, na stanovanje, na socijalnu zaštitu, na obrazovanje i zapošljavanje, od suštinske je važnosti za proces unapređenja pristupa ovim pravima za sve, pa i za Rome i Romkinje.

U cilju sagledavanja stanja, broja i potreba Roma i Romkinja u obzir možemo uzeti i istraživanje²³ koje je Centar za integraciju mladih (CIM) sproveo 2018 godine u 28 neformalnih naselja u kojima pretežno žive pripadnici Romske nacionalne manjine. Većina, 78,8%, porodica koje žive u neformalnim naseljima se identifikuju kao Romi. Ovo je pokazatelj jedinstvene marginalizovane pozicije najsiromašnijih romskih porodica u Srbiji. Ovim istraživanjem je evidentirano 772 domaćinstva a ispitano 564. Prosečan broj članova domaćinstva je 4,9 a u 12% domaćinstava živi više od osam članova. Ovim domaćinstvima je potrebno više podrške kako bi uspeli da se izbore sa poteškoćama sa kojima se suočavaju a ta podrška bi trebala da bude prioritet. Nažalost dosadašnja praksa pokazuje potpunu suprotnost. Veliki stepen siromaštva oslikava činjenica da je čak 41,9% ostvaruje pravo na novčanu socijalnu pomoć dok 49% domaćinstava prima dečiji dodatak. Prema podacima UNICEF-a, od ukupnog broja korisnika usluga centara za socijalni rad 45.050 su pripadnici romske nacionalnosti, što je skoro trećina od ukupnog broja Roma i Romkinja popisanih 2011. godine. To znači da je u romskoj populaciji udeo korisnika usluga socijalne zaštite skoro četiri puta veći nego u ukupnom stanovništvu u

²² https://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/Pregled_prepreka_u_ostvarivanju_prava_Praxis_2021.pdf

²³ https://zadecu.org/wp-content/uploads/2022/02/pravno_socijalni_polozej_i_ranjivost_porodica_i_dece_koja_zive_u_neformalnim_naseljima_u_beogradu.pdf

Republici Srbiji. Ovaj podatak dobija svoje puno značenje kada dodamo da, prema istraživanju²⁴ koje je sproveo CIM u Beogradu, samo 5,5% domaćinstava ostvaruje mesečne prihode u iznosu višem od 36.000 rsd. To znači da većina domaćinstava živi u uslovima ekstremnog siromaštva. Pored niskih primanja poražavajući je i podatak da trećina odraslih osoba muškog pola i samo jedna šestina osoba ženskog pola koje žive u neformalnim naseljima u Beogradu, rade na ulici. Deca čiji roditelji rade na ulici, nalaze se u povišenom riziku da budu uključena u istu vrstu rada. Rad na ulici je naporan za svakoga, ali je pored toga naročito opasan za decu. Pomaganje roditeljima da pronađu alternativni vid posla od vitalnog je značaja za prekidanje kruga siromaštva. Tri četvrtine odraslih osoba ženskog pola su nezaposlene dok samo 1,5% odraslih osoba ženskog pola ima formalno zaposlenje. Isključenost žena sa tržišta rada predstavlja ozbiljan problem koji mora biti adresiran kako bi se ispravile rodne uloge i otpočelo sa društvenim uključivanjem i osnaživanjem među ženama i devojkama. Veliki broj dece i mladih kao i njihovih roditelja se bavi sakupljanjem sekundarnih sirovina, skoro dve trećine. Ovaj slabo plaćen posao sa sobom nosi veliki broj rizika po psiho-fizičko zdravlje.

Najčešće se ističe da je obrazovanje način na koji će Romi i Romkinje najefikasnije prevazići problem siromaštva. Međutim, podaci višestrukih pokazatelja položaja dece ukazuju da još uvek za to nisu stvoreni institucionalni uslovi, jer je tek 78% dece iz neformalnih naselja uključeno i ide relativno redovno u školu (kod opšte populacije obuhvat je 98%), a samo 69% romske dece krenulo je u prvi razred osnovne škole na vreme (kod opšte populacije je 97%). Samo jedna trećina odraslih članova domaćinstava završi osnovnu školu, a neznatan i srednju. Manjak obrazovanja i nivo stečenog znanja predstavljaju ozbiljnu barijeru zapošljavanju na formalnom tržištu rada i vodi celoživotnoj društvenoj isključenosti. Deca romske nacionalnosti postižu lošije uspehe u školi te je, u školskoj 2018/2019 godini samo 11% dece ostvarilo odličan uspeh. Postojeći podaci o obrazovnim postignućima dece iz romske zajednice pokazuju da oni dobijaju niži kvalitet osnovnog obrazovanja od svojih vršnjaka. Nalazi sugerišu da su niža obrazovna postignuća samo manjim delom rezultat nepovoljnijih socio-ekonomskih uslova u kojima žive romska deca i da je za to većim delom odgovorna činjenica da je kvalitet obrazovanja koji dobijaju deca i mladi Romi i Romkinje u obrazovnom sistemu Republike Srbije niži u odnosu na drugu decu. Od vitalnog je značaja podrška deci radi ostvarivanja koristi od obrazovanja i prekidanja kruga socijalne isključenosti. Poseban problem je to što devojkice napuštaju školovanje i zasnivaju porodice između 15. i 19. godine. Čak 43% devojkica romske nacionalnosti u ovom uzrastu prekida školovanje radi udaje. Kod devojkica iste dobi u opštoj populaciji ovaj procenat je 4%. Maloletnička trudnoća predstavlja ozbiljan rizik za zdravlje devojkica. Na globalnom nivou, najčešći uzrok smrti među devojkama uzrasta od 15 do 19 godina povezan je sa trudnoćom.

Veliki broj dece ne vlada u dovoljnoj meri jezikom na kom se obrazuje (srpski, mađarski ili drugi jezik sredine). Uvođenje pripremnog predškolskog programa trebalo je da reši ovaj problem, ali do toga nije došlo jer ga deca uglavnom neredovno pohađaju ili ga pohađaju u grupama koje su segregirane. Obrazovni sistem nije osetljiv, a nastavnici nisu edukovani za specifičnosti rada sa decom koja se školuju na nematernjem jeziku. Slabo poznavanje jezika utiče na niža postignuća dece i gubljenje motivacije za dalje obrazovanje.

---

²⁴https://zadecu.org/wp-content/uploads/2022/02/pravno_socijalni_polozaj_i_ranjivost_porodica_i_dece_koja_zive_u_neformalnim_naseljima_u_beogradu.pdf

Unapređenje položaja Roma i Romkinja je vezano za pun pristup ostvarivanju ljudskih prava. Ljudska prava, a među njima i pravo na adekvatno stanovanje, zdravlje, obrazovanje, zapošljavanje i socijalnu sigurnost su univerzalna i neotuđiva, ali i međusobno uslovljena i povezana. Ostvarivanje svakog od pobrojanih prava direktno utiče na ostvarivanje i svih drugih garantovanih ljudskih prava, zbog čega je neophodan strateški i sinhronizovan pristup. Obaveza države je da ova prava učini dostupnim, da ih zaštiti i da poštuje njihovo uživanje. U oblasti ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava država ima i obavezu preduzimanja aktivnosti kojima se obezbeđuje puno ostvarenje ovih prava u skladu sa raspoloživim resursima.

Doprinos: [Centar za integraciju mladih](#)

Izbeglice i migranti

Od 2015. godine kroz Srbiju je prošlo preko milion izbeglica i migranata iz zemalja pogođenih ratom, društvenim nestabilnostima i konfliktima ili ekonomskim teškoćama. Trendovi i dinamika migracija se menjala kroz godine u zavisnosti od globalne politike. Zemlje iz kojih Izbeglice i migranti najčešće dolaze jesu Avganistan, Sirija, Irak, Pakistan u najvećem broju, a u manjem broju dolaze iz Irana, Palestine, Bangladeša i različitih afričkih zemalja.

Gotovo 40% celokupne izbegličke populacije u svetu čine deca. U 2020. po podacima UNHCR-a 1 od 3 deteta živi izvan svoje matične zemlje sa izbegličkim statusom. U poslednjem talasu migracija od 2015. godine zatičemo decu koja putuju u okviru tradicionalnih porodica i decu koja putuju bez pratnje, odnosno decu koja su tokom puta razdvojena od svoje porodice, staratelja ili lica u pratnji sa kojom su krenula na put. Kada su u pitanju maloletnici bez pratnje u gotovo 99% slučajeva govorimo o dečacima u dobi od 8 do 18 godina, najčešće iz Avganistana i Pakistana. Devojčice među ovom populacijom čine znatno manji procenat i razlozi za to su brojni (kulturološka pozadina, rani brakovi i sl.). Deca bez pratnje uglavnom se kreću u grupama, najčešće sa starijim licima koja mogu biti komšije ili ljudi od poverenja njihovih roditelja iz zemlje porekla. Međutim, to nije uvek slučaj, jer se deca vrlo često zatiču u pratnji krijumčara kome su upravo roditelji platili za tu uslugu sa idejom da će dete kada stigne u zemlju destinacije imati bezbedniji život i bilje uslove za školovanje, zaposlenje i ostvarivanje sveopšte dobrobiti. Prema podacima Komesarijata za izbeglice i migracije, deca su početkom 2022. činila oko 7% populacije izbeglica i migranata, a preko 20% njih bila su deca koja putuju bez pratnje.

Izazovi sa kojima se deca bez pratnje suočavaju su brojni i pored žena i devojčica u izbegličkoj i migrantskoj populaciji dečaci bez pratnje predstavljaju grupu u najvećem riziku da budu višestruko zlostavljani, da budu žrtve rodno zasnovanog nasilja, žrtve trgovine ljudima i sl. Uz navedeno, problem predstavlja i utvrđivanje uzrasta dece izbeglica koja ne poseduju lične dokumente, budući da ne postoji, među angažovanim akterima, usaglašen pristup, čak i na međunarodnom planu, što ostavlja mogućnost za različite zloupotrebe (npr. da odrasli muškarci budu smešteni sa decom bez pratnje).

Dinamika migracija kroz Srbiju je od početka krize diktirala i kreiranje odgovora na izbegličku krizu od strane, kako institucija, tako i civilnog sektora u Srbiji. Do marta 2016. odnosno do zatvaranja tzv. „Balkanske rute“ dinamika migracija je bila veoma brza, granice su bile propusne i dnevno je kroz Srbiju prolazilo više hiljada ljudi. U takvoj dinamici najveći izazov, pored

izazova kako zadovoljiti bazične potrebe tih ljudi, jeste bio izazov identifikacije zlostavljanja, zanemarivanja i zloupotrebe dece, s obzirom da su se pojedine porodice i deca zadržavali uglavnom od 1 do par dana.

Sa zatvaranjem rute 2016. godine dinamika se promenila i premda Srbija jeste bila i dalje jeste zemlja tranzita za izbeglice i migrante, same migracije su s dosta usporile. Prosečno vreme zadržavanja na teritoriji Srbije i boravak u azilnim i prihvatnim centrima se produžio i to je otvorilo prostor za kreiranje strukturisanijeg odgovora na njihove potrebe. To je osvetlilo pitanja u pogledu zaštite dece izbeglica i migranata ostvarujući multisektorsku saradnju. Uprkos brojnim rizicima od eksploatacije, zanemarljiv je broj dece iz ove populacije koja su formalno identifikovana kao žrtve trgovine ljudima, i to predstavlja još jedan izazov u sistemu zaštite i podrške.

U 2018. godini sa otvaranjem rute preko Bosne i Hercegovine broj izbeglica i migranata se dodatno smanjio u Srbiji, ali od taga, sa malim odstupanjima govorimo o brojki od 5 do 9 hiljada ljudi smeštenih u azilne i prihvatne centre i uglavnom još 1000 do 1500 van sistema.

Potrebe dece izbeglica i migranata se u suštini nisu menjale i, zapravo, predstavljaju isto što i potrebe dece iz lokalne populacije odnosno, govorimo o potrebi za adekvatnim uslovima za razvoj i rast. Uključivanje dece izbeglica i migranata je od 2017. godine pitanje sa kojim se država suočava predstavlja jedan od fokusa kada je u pitanju rad sa decom izbeglica i migranata. Pored uključivanja u obrazovanje, neophodno je obezbediti adekvatnu podršku za decu izbeglice i migrante bilo u okviru porodica ili maloletnike koji putuju bez pratnje. Pod ovim se prevashodno podrazumeva i podizanje kapaciteta smeštajnih jedinica specijalizovanih za decu (Zavod za vaspitanje dece i omladine u Vodovodskoj, Zmaj, Zavod u Nišu i slično) kao i pratećih usluga, jer se to, u praksi pokazalo kao najefikasniji i najbezbedniji način za zaštitu dece pre svega, zastupanje njihovog najboljeg interesa i uključivanje u proces integracije.

Pandemija Korona virusa, iako je bilo očekivano suprotno, nije se preterano odrazila na dinamiku migracija. Ako izuzmemo, činjenicu da su tokom vanrednog stanja 2020. godine izbeglice i migranti bili apsolutno zatvoreni u smeštajnim jedinicama i pod nadzorom vojske, te da je, kako se sumnjalo to moglo da izazove brojne probleme u pogledu mentalnog zdravlja i celokupne dobrobiti, veće posledice nisu primećene, što potvrđuje i istraživanje organizacije PIN iz 2021. a koje se ticalo mentalnog zdravlja izbeglica i migranata baš tokom vanrednog stanja. To dosta govori o rezilijentnosti izbeglica i migranata.

Doprinos: [Centar za integraciju mladih](#) i [NVO Atina](#)

Obrazovanje učenika migranata

Republika Srbija prvu decu migrante i izbeglice uključila je u osnovnoškolsko obrazovanje školske 2013/14. godine. U školskoj 2018/19. godini u 40 osnovnih, 13 srednjih škola i 7 predškolskih ustanova uključeno je ukupno 383 migranta, od kojih je 82 maloletnika bez pratnje (ovo je podatak iz novembra 2018, ali se taj broj na mesečnom nivou menja). Na taj način Srbija ispunjava svoje obaveze u skladu sa Međunarodnom konvencijom o zaštiti prava

radnika i migranata i članova njihovih porodica, Konvencijom o pravima deteta i drugim međunarodnim dokumentima, kao i nacionalnom regulativom²⁵.

MPNTR je realizovalo u 2017/18. godini u saradnji sa UNICEF-om i nevladinim sektorom nekoliko ciklusa stručnog usavršavanja zaposlenih u obrazovanju iz oblasti podrške učenja dece migranata. Za nastavnike su pripremljeni Priručnik za škole u realizaciji Stručnog uputstva i Priručnik „Od srpskog kao stranog jezika do srpskog kao jezika okruženja: okvir programa jezičke podrške“.²⁶

MPNTR se 2018. godine aktivno uključilo u realizaciju projekta Podrška Evropske unije Srbiji u upravljanju migracijama - MADAD 2, sa ciljem da se podrška migrantskoj populaciji proširi i na pristup obrazovanju kako bi se rešavale potrebe u okviru trenutnog migracionog konteksta. Aktivnosti ovog projekta omogućavaju, ne samo potpuniju pokrivenost mreže prihvatnih centara u Srbiji, već i uključivanje učenika migranata u redovan sistem obrazovanja. Jedan od ciljeva MADAD 2 projekta u oblasti za koju je nadležno MPNTR je Razvoj srpskog jezika kao stranog jezika.²⁷

Druga važna aktivnost odnosi se na unapređivanje kapaciteta obrazovnih institucija za uključivanje učenika migranata u obrazovni sistem u Republici Srbiji. Ova aktivnost je usredsređena na održivu integraciju dece migranata u sistem kroz unapređivanje stručnih kompetencija nastavnika i podršku školama koje pohađaju učenici migranti (kroz dodelu školskih grantova, angažovanjem mentora i volontera). Dodeljena su 52 granta za škole koje obrazuju učenike migrante, a 10 mentora pruža dodatnu podršku školama, dok je 450 nastavnika i stručnih saradnika prošlo dvomodularnu obuku.²⁸

Doprinos: [KIDHUB](#)

Izmeštanje dece iz porodica

Izveštaj Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu²⁹ navodi da su CSR u toku 2020. godine evidentirali 814 dece koja su izdvojena iz porodice, izmešteno je 9,8 % manje dece nego u 2019. godini ali se može pretpostaviti da je manji broj izmeštanja dece iz porodice povezan i sa pandemijom COVID 19. Istaknuto je da je kontinuirano visok udeo dece do tri godine koja se izdvajaju iz porodice, koji je u 2020. godini iznosio 23,6%³⁰. Isti izveštaj navodi da je najčešći razlog izdvajanja dece iz porodice prethodnih pet godina neadekvatno roditeljsko staranje i nasilje nad decom – u 2020. godini je 67,25 dece izdvojeno iz porodice iz ovih razloga.³¹

Kretanje stope dece koja su izdvojena iz porodice, a smeštena su u neki od oblika institucionalne brige u desetogodišnjem periodu beleži trend smanjenja od 39,2% zbog čega Srbija spada u

---

²⁵ <https://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2019/08/izvestaj.pdf>

²⁶ Ibid.

²⁷ Ibid.

²⁸ Ibid.

²⁹ <http://www.zavodsz.gov.rs/media/2158/deca-u-sistemu-socijalne-zastite-2020.pdf>

³⁰ Ibid.

³¹ Ibid.

grupu evropskih zemalja sa najnižom stopom dece na rezidencijalnom smeštaju³². Ipak, stopa dece na porodičnom smeštaju povećala se za 14,5% što ukazuje i dalje na kontinuirani trend izdvajanja dece iz porodice. Stopa dece na smeštaju (domskom i porodičnom) na kraju 2020.godine iznosila je 480, 4% i u odnosu na 2011. godinu povećana je za 4,3%.

Konvencija o pravima deteta kroz član 20. proklamuje da svako dete koje ne živi sa svojom porodicom treba da ima obezbeđenu posebnu zaštitu i podršku države. U proteklih nekoliko godina, pred Republikom Srbijom je stalno prisutan izazov da obezbedi odgovarajuću zaštitu i podršku grupi dece koja su u riziku od izmeštanja iz porodice ili koji su već u alternativnoj brizi.

Iako se procenjuje da Republika Srbija ostvaruje napredak kada je u pitanju smanjenje ukupnog broja institucionalizovane dece, činjenica je da se to ne odnosi na decu sa smetnjama u razvoju. To potvrđuje i izveštaj³³ Inicijative za prava osoba sa invaliditetom – MDRI-S iz 2021. godine u kome se navodi da “deca sa smetnjama u razvoju čine oko 80% dece koja žive u institucijama, gde su često pomešana sa odraslima i gde im pretili doživotna segregacija”.

Usluge za podršku porodici u zajednici su nepravedno zapostavljene u dosadašnjem toku reforme socijalne zaštite. Prepoznata je potreba da se na sistematski način definišu i primenjuju konzistentne i međusobno podupiruće politike orijentisane na porodicu, osmišljene da promovišu i osnažuju kapacitete roditelja da se staraju i brinu o svojoj deci. Takođe, neophodno je raditi na razvijanju standarda inovativnih usluga koje svoj fokus imaju na preventivnim merama podrške roditeljima i promovisanju reintegracije porodice.

Veoma je značajno da ove usluge u daljem razvoju postanu prioritet, da bi se obezbedila dalja podrška deinstitutionalizaciji i pravu deteta na život u porodici.

Doprinos: [SOS Dečija sela Srbija](#)

Participacija dece

Participacija dece je jedan od četiri osnovna principa iz kojih proističu svi članovi Konvencije UN o pravima deteta. Deca i mladi uglavnom nisu uključeni u donošenje odluka na lokalnom nivou i većina njih nema iskustvo prisustvovanja sastancima ili skupštinama na kojima se donose odluke na nivou javnog i društvenog života lokalne zajednice. Podaci pokazuju da mladi i deca uglavnom ocenjuju da se u niskoj meri uključuju u lokalnu zajednicu kroz aktivizam, naročito kroz vršnjačku edukaciju i neke od novih oblika učestvovanja. Društveni model u kome počinješ „da se pitaš“ tek kada odrasteš sporo se menja u našem društvu. Politike za decu i dalje retko i na nivou incidenta uključuju decu, a i vladin i nevladin sektor prečesto sebi daje za pravo da kroje sudbinu dece, bez da suštinski poznaju i uvažavaju njihova mišljenja, stavove i osećanja.

³² <http://www.zavodsz.gov.rs/media/2158/deca-u-sistemu-socijalne-zastite-2020.pdf>

³³ <https://www.mdri-s.org/wp-content/uploads/2021/06/Serbia-2021-web-SRB.pdf>

Participacija dece još uvek se meša sa dekorativnom ulogom – kada je prisutnost dece samo fizička ili simbolička, bez suštinske uključenosti u društvene procese i mogućnosti za učešće u donošenju promena. Isključenost dece u doba pandemije, posebno se pokazala kao problem, a izolacija i prelazak na online obrazovanje dodatno su ugrozili participaciju dece. Pun rezultat u suštinskoj participaciji dece ne može se postići bez konzistentne edukacije roditelja, radnika u obrazovanju, socijalnoj zaštiti, medijima, i svim sistemima čiji korisnici jesu i deca, a konstantna edukacija je potrebna i među predstavnicima donosioca odluka i civilnog društva.

Doprinos: [Prijatelji dece Srbije](#)

Položaj dece u medijima

Problem dece i medija u Srbiji najgrublje se može predstaviti u dve celine: prvi se odnosi na nedostatak programa za decu i nepostojanje uticaja dece na kreiranje takvih programa. Drugi, još štetniji, jeste slika deteta u našim medijima – način na koji se deca predstavljaju i kako se u izveštavanju tretiraju. Zloupotreba dece u medijima nekada je očigledna: fotografije teško bolesne ili dece žrtava, ugrožavanje njihovog identiteta, privatnosti, pa čak i bezbednosti, iznošenje degradirajućih i ponižavajućih detalja, ugrožavanje dostojanstva...

Postoji i „suptilnija“ zloupotreba, ona koju teže uočavamo i čije su posledice i dalje ozbiljne, kao što je učešće dece u raznim sadržajima koji ih dovode u neprikladan kompetitivni i/ili estradni kliše u kojem iza kamera bivaju lišena sna (noćna snimanja) ili obrazovanja (stalno izostajanje iz škole). Navedeni programi često sadrže i rodne stereotipe, naglašavaju seksualnost i fizički izgled, a ponekad izazivaju i promovišu nasilno ponašanje i sukobe među ljudima. Čak i sadržaji koji su na prvi pogled isključivo humanitarnog karaktera, često su deo ove „suptilne“ zloupotrebe dece. U njima se deca pojavljuju u degradirajućoj poziciji, narušena im je privatnost, sigurnost i dostojanstvo, i bivaju trajno obeležena u sredini u kojoj žive. Kroz otkrivanje ekonomskih i zdravstvenih teškoća dece proizvode se senzacionalističke priče u čijoj pozadini se kriju marketinški razlozi, gde mediji, kao predstavnici javnosti, umesto da zaštite dete – nemilosrdno zloupotrebljavaju njegovu ranjivost.

Poseban fenomen, neodvojiv od medijske zloupotrebe dece, jeste zloupotreba dece u političke svrhe. Fotografisanje i snimanje dece sa političarima, u obrazovnim institucijama, bolnicama, na sportskim terenima ili prisustvo dece u predizbornim aktivnostima političkih partija, zapravo je namenjeno izazivanju pozitivnih reakcija kod potencijalnih birača, gde su deca tek puki objekat.

U oblasti zaštite dece od medijske i političke zloupotrebe, Prijatelji dece Srbije imaju poseban program koji se bavi ovom temom, a svi detalji, uključujući sadržaj Deca i mediji – Pravilnik protiv zloupotrebe dece u medijske svrhe i Kodeks o zaštiti dece od političkih zloupotreba, mogu se naći na platformi <http://decaimediji.com/>.

Doprinos: [Prijatelji dece Srbije](#)

Dostupnost kulturnih sadržaja i slobodno vreme

Kultura je decenijama marginalizovana sfera u Srbiji, a u oblasti prava deteta na pristupačnost i dostupnost kulture, situacija je još teža – kultura za decu se vrednuje kao manje važna, a stvaraoци za decu kao manje vredni i značajni kulturni radnici. Kulturni, pa i obrazovni programi za decu, gotovo da su prognani iz medijske sfere.

Kada je u pitanju slobodno vreme dece, nažalost nije redak slučaj da je dan deteta osnovnoškolskog uzrasta organizovaniji i ispunjeniji različitim obavezama nego kod odraslih. Deca i dalje nemaju ključnu ulogu u izboru sadržaja u slobodnom vremenu, pa se ono često pretvara u nastavak školskih obaveza (dodatni časovi i sl...). Ne postoji opšti društveni konsenzus da je razvoj dece kroz igru podjednako bitan kao i razvoj njihovog intelekta kroz učenje i rad, kao ni svest o važnosti individualnog izbora kako će slobodno vreme provoditi. Istovremeno, sva istraživanja pokazuju, da se slobodno vreme dece provedeno na internetu konstantno uvećava, na račun drugih sadržaja.

Doprinos: [Prijatelji dece Srbije](#)

Obrazovanje i rani razvoj

Podrška ranom razvoju dece i uslovi za implementaciju su daleko od realno ostvarljivih. Obuhvat dece obaveznim obrazovanjem (predškolski pripremni program i osnovno obrazovanje) je visok, ali nije potpun (PPP: 97% ukupno, dok je 76 % dece iz romskih naselja³⁴). Najveći izazov predstavlja obuhvat predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem koje nije obavezno.

Stopa pohađanja obrazovanja u ranom detinjstvu, za uzrast 6–36 meseci, u 2019. godini iznosila je 24%, dok je za uzrast 36–59 meseci, u opštoj populaciji, iznosila 61% (50% u 2014. godini). Obuhvat dece u gradskim naseljima iznosi 71 %, a u ostalim naseljima 46 %. Među najbogatijim domaćinstvima, takve programe pohađa 81 % dece, dok je obuhvat dece iz najsiromašnijih domaćinstava samo 11 %.³⁵

Opšte stanje u preduniverzitetskom obrazovanju

Najvažnije aktivnosti na povećanju kvaliteta obrazovanja u Srbiji na preduniverzitetskom nivou ogledaju se u promeni opšteg kurikularnog pristupa. Kvalitet obrazovanja i vaspitanja se sagledava na osnovu ključnih kompetencija za celoživotno učenje iz Evropskog referentnog okvira (2006), i propisuje opšte međupredmetne kompetencije.

Propisuje se 11 opštih međupredmetnih kompetencija za kraj obaveznog osnovnog i srednjeg obrazovanja koje su sve od suštinskog značaja za postizanje pozitivnih društvenih ishoda: 1) kompetencija za celoživotno učenje; 2) komunikacija; 3) rad sa podacima i informacijama; 4) digitalna kompetencija; 5) rešavanje problema; 6) saradnja; 7) odgovorno učešće u

³⁴<https://www.unicef.org/serbia/media/16056/file/MICS%206%20Istra%C5%BEivanje%20vi%C5%A1estrukih%20pokazatelja%20za%202019.%20godinu.pdf>

³⁵ Ibid.

demokratskom društvu; 8) odgovoran odnos prema zdravlju; 9) odgovoran odnos prema okolini; 10) estetička kompetencija i 11) preduzimljivost i preduzetnička kompetencija³⁶. Važna novina je da planovi i programi nastave i učenja moraju da sadrže i opšte predmetne kompetencije, specifične predmetne kompetencije, ishode učenja i obrazovne standarde (odnosno standarde kvalifikacija za srednje stručno obrazovanje). Ovim promenama kompetencije i ishodi (a ne sadržaji) su stavljeni u prvi plan, što treba da osigura veću relevantnost novih planova i programa nastave i učenja. Srbija je od 2003. godine redovan učesnik dva najveća i najuticajna međunarodna istraživanja učeničkih postignuća – TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) i PISA (Programme for International Student Assessment). TIMSS ispituje postignuća učenika iz matematike i prirodnih nauka u četvrtom i osmom razredu, a PISA čitalačku, matematičku i naučnu pismenost petnaestogodišnjaka. U poslednja tri TIMSS ciklusa (2011, 2015, 2019) u Srbiji se sprovodi istraživanje u četvrtom razredu osnovne škole. Prema poslednjim dostupnim podacima TIMSS istraživanja sprovedenog 2015. godine, učenici iz Srbije se sa ostvarenih 518 bodova iz matematike i ostvarenih 525 bodova iz prirodnih nauka nalaze iznad proseka skale koje je postavljeno na 500 bodova. Poslednji dostupni PISA rezultati potiču iz 2012. godine kada su učenici iz Srbije ostvarili rezultate u sve tri vrste pismenosti koji su značajno ispod proseka koji važi za OECD zemlje.

U kontekstu obrazovanja u periodu pandemije, istraživanja³⁷ ukazuju da je izazov skromne digitalne kompetencije nastavnika, nedostatak adekvatnih digitalnih alata i materijala koji se mogu koristiti u funkciji obrazovanja dece u onlajn nastavi, ali i u vidu poboljšanja kvaliteta nastave generalno. Pandemija je doprinela povećanju digitalnog jaza, te su se deca iz osetljivih grupa usled nedostatka digitalnih uređaja, stabilne internet veze, smanjene podrške tokom obrazovanja - dodatno marginalizovala. Iako je za kvalitet nastave potrebno jačati digitalne kompetencije kako nastavnika tako i dece, nužno je raditi na uspostavljanju stabilne internet veze i obezbeđivanju adekvatnih digitalnih uređaja deci iz osetljivih grupa.

Izazovi preduniverzitetskog obrazovanja

Današnji obrazovni sistem u Srbiji ne umanjuje posledice socioekonomskih nejednakosti i ne otvara kanale društvene pokretljivosti. Kroz obrazovni sistem se reprodukuje nejednakost. Rezultati PISA istraživanja u Srbiji pokazuju da je dvostruko više funkcionalno nepismene dece u porodicama koje se nalaze među 20% stanovništva najnižeg socioekonomskog statusa nego u 20% najbogatijih porodica.

Problemi i potrebe dece iz marginalizovanih grupa kreću se od života u siromaštvu, preko nedostatka bazičnih uslova za život i učenje (stanovanje, prostor za učenje) koji se reflektuje na uspeh u školi, nasilja, ranih, dečijih, prinudnih brakova, odvajanja od porodice do života u institucijama. Deca i mladi koji su u riziku od siromaštva dolaze iz porodica koje manje vrednuju obrazovanje i uglavnom imaju manje obrazovne aspiracije.

Visokom riziku od siromaštva i nejednakosti doprinose i troškovi obrazovanja koje bi trebalo da bude besplatno i dostupno svakom detetu bez izuzetka. Porodice sa decom koja pohađaju školu

³⁶ https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osnovama_sistema_obrazovanja_i_vaspitanja.html

³⁷ <http://ucpd.rs/wp-content/uploads/2022/03/formalno-obrazovanje-tokom-pandemije-final.pdf>

ili studiraju su u većem riziku od siromaštva i teže mogu da zadovolje često i najosnovnije potrebe.

Predškolsko vaspitanje i obrazovanje

Najveći problemi u funkcionisanju predškolskih ustanova su nedostatak prostora za rad sa decom, odnosno preveliki broj dece u grupama u okviru ustanove (58%), loše stanje i zastarelost opreme i tehnike sa kojom se radi (31%), loš materijalni položaj zaposlenih (21%) i sputavanje kreativnosti kod dece (19%)³⁸ zbog preopterećenosti vaspitača velikim brojem dece u grupi i nedostatka materijala za rad.

Iako je data mogućnost da se privatni sektor svojim kapacitetima uključi u obezbeđivanje predškolskog vaspitanja i obrazovanja, registrovanjem kao privatne predškolske ustanove, na ovom planu se nije dovoljno uradilo, te je izostalo rasterećenje kapaciteta držanih vrtića. U mnogim gradskim sredinama prekomeran broj dece u grupi, naročito u jaslenim, ozbiljno ugrožava zdravlje, bezbednost dece, ali i kvalitetan vaspitni rad.

Osnovno obrazovanje i vaspitanje

Kao najveći izazovi u radu osnovnih škola identifikovani su preopširni nastavni programi (44%), zastarelost opreme i tehnike sa kojom radi nastavni kadar (29%), zastarelost nastavnih planova i programa (29%), neadekvatan sistem ocenjivanja (27%), kao i podatak da se 15% dece iz romskih naselja odgovarajuće starosti nalazi van osnovnog obrazovno-vaspitnog sistema.³⁹

U školama dominira predavačka nastava, a mali broj nastavnika je osposobljen ili koristi aktivne metode nastavne/učenja, čime se umanjuje kvalitet obrazovanja i planirani ishodi. Čest izostanak individualizacije nastave i korišćenje različitih metoda i nastavnih sredstava dovodi do neadekvatne podrške deci iz osetljivih grupa. Treba istaći da obrazovni sistem treba da unapredi procedure prevencije i zaštite dece od diskriminacije i nasilja, budući da se u Izveštaju⁴⁰ ukazuje na to da deca u najvećoj meri u obrazovnom sistemu doživljavaju diskriminaciju i nasilje i to naročito deca kojoj je potrebna dodatna obrazovna podrška i deca romske nacionalnosti.

Neophodno je inicirati doradu podzakonskih akata kojima se utvrđuju standardi podrške deci i porodicama iz osetljivih grupa na nivou predškolskog obrazovanja, posebno za decu koja nisu u sistemu predškolskog obrazovanja i vaspitanja.

Srednje obrazovanje

Najvažniji izazovi u radu srednjih škola vidljivi su kroz nastavu u gimnazijama gde dominira oblik ex cathedra, nastavni plan i program je preobiman jer je po strukturi i sadržaju neprilagođen konceptu ovih škola i potrebama učenika. Trećina profesora u svom radu ima

³⁸ <https://cep.org.rs/wp-content/uploads/2018/04/Siva-knjiga-javnih-usluga-Web-1.pdf>

³⁹ Ibid.

⁴⁰ <http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2022/03/Poseban-izve%C5%A1taj-o-diskriminaciji-dece-za-web.pdf>

potrebu za podrškom u prilagođavanju nastave potrebama učenika, odnosno u procesu individualizacije i diferencijacije nastave. Isti procenat profesora ima problema sa upotrebom IKT-a u nastavi, a 40% profesora je iskazalo potrebu za podrškom u realizaciji tematsko-problemske nastave i interdisciplinarnom pristupu. Skoro 50% ispitanih profesora iskazalo je potrebu za podrškom kada je u pitanju razvijanje preduzimljivosti i preduzetničke kompetencije, 35% se ne oseća sposobnim za razvijanje digitalne kompetencije, a 33% ispitanika ne zna na koji način da razvija kompetenciju za celoživotno učenje kod učenika. Navedeni podaci su veoma značajni jer odslikavaju stanje u kom se nalazi srednjoškolsko obrazovanje. Podaci su indikativni jer je Mreža srednjih škola kreirana za potrebe daleko većeg broja učenika, U narednih 15 godina, pokazuju projekcije, očekuje se dalji pad broja učenika u srednjem obrazovanju za oko 9000. Posebno izražen pad se očekuje sve do školske 2022/2023. godine.⁴¹

Doprinos: [KIDHUB](#)

Rano napuštanje školovanja

Programi tutoringa⁴² se sprovode na lokalnom nivou u Republici Srbiji od 2014. Dosadašnja iskustva pokazuju da primene različitih modifikacija modela podrške (naročito onog zasnovanog na vršnjačkom učenju) u praksi daju pozitivne rezultate po decu koja učestvuju u programu bilo na strani pružaoca ili primaoca usluge.

Rano napuštanje školovanja (nadalje RNŠ) ili osipanje je kompleksan problem koji nastaje kombinacijom riziko-faktora koji se detetu mogu desiti kako u osnovnoj školi, tako i tokom srednje škole. Deca koja napuštaju školovanje su po pravilu deca u riziku od socijalne isključenosti. Ovaj rizik je prisutan kod velikog broja dece i zavisi od mere u kojoj će se ispoljiti određeni riziko-faktori, kao i od stepena podrške koju dete ima u zajednici u savladavanju ovih teškoća. U najčešće teškoće koje vode u socijalno isključivanje spadaju poteškoće u učenju i loš uspeh, često izostajanje sa nastave, kao i asocijalno ponašanje deteta i socijalna marginalizacija. Navedene teškoće po karakteru i uzroku nisu samo obrazovne već i socijalne prirode.

Prema OECD, deca sa poteškoćama u učenju se razvrstavaju u jednu od 3 kategorije:

- a) deca sa smetnjama u razvoju (smetnje u intelektualnom funkcionisanju, komunikacijske smetnje – autizam i ADHD, telesni invaliditet, motoričke smetnje, čulne smetnje, višestruke smetnje);
- b) deca sa specifičnim teškoćama u učenju (teškoće u čitanju, pisanju ili računanju, teškoće u učenju zbog problema u ponašanju ili emocionalnom razvoju;

---

⁴¹ <https://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2019/08/izvestaj.pdf>

⁴² Tutoring model polazi od solidarnosti u kreiranju podrške u učenju. Okosnicu modela čini podrška učenju pre ili posle škole, tj. odnos koji se formira između tutora/ke (studenta/kinje, omladinskog radnika/ce ili volontera/ke) i njegovog/nog učenika/ce (detata ili mlade osobe koja je u povećanom riziku da zbog teškoća u učenju prevremeno napusti školovanje).

c) deca koja odrastaju u socio-ekonomski nestimulativnim sredinama (deca iz siromašnih porodica, deca iz porodica koje ne govore jezikom sredine na kojem se odvija obrazovni proces).

Problem RNŠ nije problem samo jednog sektora (npr. obrazovanja) ili jedne institucije (npr. škole), već se smatra problemom cele zajednice, od porodice, preko škole do sektora socijalne i zdravstvene zaštite i lokalne uprave. Kod deteta koje ispadne iz redovnog obrazovanja i postane korisnik usluga i prava u sistemu socijalne zaštite, povećava se rizik od nesamostalnosti i zavisnosti od sistema socijalne zaštite, a time se povećavaju i društveni troškovi intervencije socijalnog zbrinjavanja, pa je intersektorsko delovanje u ostvarivanju mera prevencije i intervencije veoma značajno u borbi protiv RNŠ.

Prema nezavisnim izveštajima OCD, u školama širom Srbije, dodatna podrška u učenju je potrebna za čak 50% učenika. Ipak samo je neki, oni najugroženiji dobijaju. Iako je fenomenom osipanja pogođeno 7% učenika u osnovnoj školi i, procene su, čak 30% učenika u srednjim školama (SIPRU, 2017), u Republici Srbiji je potrebni dodatno raditi na njegovom suzbijanju, a naročito u pogledu:

- Ostvarivanja intersektorskog pristupa u oblasti obrazovanja koje nije formalizovano i ne postoji veliki broj projekata saradnje i međusobne koordinacije i razmene praksi i podataka;
- Podrške svim akterima u radu na inovativnim, socijalno-obrazovnim uslugama;
- Podrške zajednice inkluziji u obrazovanju koje je suočena sa manjkom kapaciteta i po pravilu prepuštena školama;
- Obezbeđivanje systemske podrške obrazovnim ustanovama i lokalnim samoupravama u pružanju dodatne podrške za decu koja su u riziku od ranog napuštanja školovanja;
- Razvoja mehanizama ranog upozoravanja i upravljanja informacijama među ključnim akterima u zajednici;
- Omogućavanja kontinuirane systemske podrške organizacijama civilnog društva kao značajnim akterima u unapređenju socijalne inkluzije i inkluzivnog obrazovanja.

Doprinos: [WEBIN](#)

Donatorska zajednica⁴³ i finansiranje projekata kojima se utiče na poboljšanje položaja dece u Srbiji

Iako se na prvi pogled može smatrati da deca od 0-18 godine ne predstavljaju (politički) značajnu grupaciju za donatorsku zajednicu u smislu razvojnih projekata (u projektima humanitarnog karaktera i projektima hitnog delovanja zauzimaju značajno mesto), bilo bi pogrešno reći da se situacija u korist dece kao primarne ciljne grupe u pozivima za podnošenje projekata kod značajnih donatora nije popravila u poslednjih nekoliko godina.

Prostor za veće delovanje organizacija iz Srbije koje se bave decom, dečijim pravima i zaštitom, otvoren je učešćem Srbije u programu REC 2019. i 2020. godine, kao i sticanjem statusa programske zemlje u okviru Erasmus+ programa kojim je od 2017. godine omogućena decentralizovana selekcija i praćenje sprovođenja projekata iz sektora obrazovanja i obuka. Projekti mobilnosti i uvođenje inkluzije kao horizontalnog prioriteta u svim E+ potprogramima otvorilo je mogućnosti da deca, a naročito ona u nepovoljnijem položaju u odnosu na svoje vršnjake, učestvuju u razmeni učenika. Takođe, uticaj KOVID19 na decu i mlade stvorio je veći prostor kod svih značajnih donatora da se podrže inicijative i projekti (uključujući istraživačke projekte) u tematskim oblastima zdravlja i obrazovanja i sveprožimajućem konceptu digitalizacije i sa njim povezanim inovacijama.

Kod EU decentralizovanih programa (npr. CSF, E+) postoji tendencija da se pruži finansijska podrška grassroots organizacijama koje ostvaruju lokalni uticaj kroz finansijsku podršku trećim organizacijama ili uvođenjem posebnog potprograma za ove organizacije. Ovi mehanizmi bi mogli biti značajni i za male projekte saradnje koje predlažu organizacije koje rade sa decom.

Donatorski projekti i pozivi u vezi direktnog rada sa decom u uzrasnoj dobi 0-15 u opštoj populaciji su i dalje slabije zastupljeni u odnosu na one koji se odnose na kategoriju dece, odnosno mladih od 15 do 18 godina. Ipak, trebalo bi napomenuti da se očekuje da Republika Srbija postane korisnica evropskog CERV programa (prošireni REC) – Citizens, Equality, Rights and Values 2021 – 2027 kome nije pristupila u 2021. godini kada je program otvoren, a koji obuhvata visoko relevantne tematske prioritete kojima se utiče na bolji položaj dece u ranijoj starosnoj kategoriji.

Doprinos: [WEBIN](#)

---

⁴³ Pojam se u kontekstu odnosi na neke od najrelevantnijih donatora trenutno aktivnih u Republici Srbiji

Kapaciteti i potencijali MODS-a

MODS je najreprezentativniji savez udruženja za decu sa više od 100 članica iz cele Srbije. Fokusirajući se na prava deteta, MODS se bavi sistemskim pitanjima u oblasti socijalnog uključivanja najranjivijih porodica, relevantnim politikama i budžetskim izdvajanjima u obrazovanju, kao i socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti.

MODS je nastao iz potrebe da se organizacije koje rade sa decom okupe oko zajedničke platforme i formiraju telo koje će upravljati mrežom. Danas MODS predstavlja nezavisnu platformu koja deluje na unapređenje saradnje udruženja, usaglašavanje zajedničkih stavova i povećanje njihovog učešća u kreiranju javnih politika.

MODS je formirao 5 tematskih grupa u koje su uključene članice MODS-a i koje služe kao forum za dogovor oko zajedničkih akcija, razmene informacija i učenja. Grupe su sledeće: 1. Zaštita dece od nasilja; 2. Socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva; 3. Participacija dece; 4. Kvalitetno obrazovanje i inkluzija; 5. Rani razvoj i obrazovanje dece.

Istovremeno, MODS organizuje konsultacije sa članicama i na osnovu njih priprema odgovarajuće dokumente kao doprinos procesima u kojima se prate i kreiraju javne politike (integriše predloge i preporuke, podržava njihovo učešće u kreiranju javnih politika, priprema analize, koordiniše i uključuje u istraživanja svoje članice. Takođe, radi na unapređenju organizacionih kapaciteta članica.

MODS ima predstavnike u Savetu za prava deteta Vlade Republike Srbije. MODS ima potpisan memorandum o saradnji sa Vladinim Savetom za praćenje preporuka mehanizama UN za ljudska prava Vlade Republike Srbije i Memorandum o saradnji sa zamenicom Zaštitnika građana za prava deteta. MODS je članica Platforme organizacija za praćenje preporuka tela UN za ljudska prava.

Oblasti delovanja članica MODS-a

MODS je razvio bazu koja daje uvid u oblasti delovanja, resurse i kapacitete organizacija, članica mreže.

Organizacije članica MODS-a aktivne su u sledećim oblastima: obrazovanje (75% članica), kvalitetno slobodno vreme (71%), prava deteta (59%). Na sredini liste se nalaze oblasti zaštita dece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja (45%) i unapređenje položaja i zaštita prava dece sa teškoćama u razvoju i invaliditetom (40%). Na donjoj granici preovladavaju oblasti bezbednost dece na internetu (24%), unapređenje položaja i zaštite prava dece bez roditeljskog staranja (20%), rani razvoj dece (19%) i primarna dečija zdravstvena zaštita (16%). Pored toga, organizacije sprovode i različite aktivnosti i programe za decu i mlade i roditelje: promocija multikulturalnosti, umrežavanje, zaštita dece žrtava trgovine, humanitarna pomoć i podrška deci iz socijalno ugroženih porodica, socijalna zaštita, zagovaranje za izmenu politika, savetodavni psihološki rad, individualni rad, organizovanje dnevnih boravaka za decu i mlade, zaštita mentalnog zdravlja, unapređenje i zaštita dece bez priznatog očinstva, zaštita deca i mladih sa problemima u ponašanju, rehabilitacija dece lečene od maligniteta, i dr. 59%

organizacija članica MODS-a učestvovalo je u radnim grupama za izradu strategija, akcionih planova, zakona, podzakonskih i ostalih akata na lokalnom, odnosno nacionalnom nivou, kao i u zagovaračkim aktivnostima ili monitoringu javnih politika za decu, dok 41% organizacija nije do sada imalo slično iskustvo u dosadašnjem radu. 40% članica MODS-a realizuje akreditovane programe (30 organizacija koje realizuju ukupno 82 akreditovana programa). 39 organizacija (52%) realizuje treninge i obuke za druge organizacije.

Umrežavanje

MODS ima iskustvo i znanje o umrežavanju, odnosno formiranju koalicija, mreža, saveza udruženja. Organizacija je prošla put od neformalne mreže do posebnog pravnog entiteta. MODS je učestvovao u formiranju međunarodne regionalne mreže ChildPact, članica je panevropske mreže Eurochild, a 2019. postao članica globalne mreže za okončanje seksualnog iskorišćavanja – ECPAT i regionalne mreže u Dunavskoj regiji – Danube Civil Society forum.

Na osnovu svega ovoga, organizacija je u mogućnosti da podeli svoje iskustvo o načinima umrežavanja, različitim aspektima ovog procesa i izazovima koji se javljaju tokom razvoja mreže i u okviru same mreže, odnosu između članica, saradnji između članica i sekretarijata, uspostavljanju i razvoju komunikacije i internih procedura i pravila.

Uključivanje dece i podrška participaciji

MODS ima kapacitet i potencijal za uključivanje dece i podršku participaciji dece na nacionalnom nivou.

Mreža je formirala posebnu tematsku grupu koja promoviše participaciju dece. Imamo uvid u to koje organizacije direktno rade sa decom, u kojim mestima, kog su uzrasta deca i kojoj ciljnoj grupi pripadaju. Na poziv MODS-a organizacije su u mogućnosti da organizuju participativne konsultacije sa decom o pitanjima koja se njih tiču.

Istraživački kapaciteti i dosadašnji rezultati

MODS ima kapacitete i potencijal za sprovođenje nacionalnih istraživanja uz uključivanje i participaciju članica širom Srbije. MODS je sproveo nacionalno istraživanje 2016. i 2018. o intersektorskoj saradnji (protokolima) za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja na lokalnom nivou. Istraživanjem su obuhvaćene sve opštine u Srbiji, dok je u samo istraživanje bilo uključeno 20 organizacija iz MODS-a. Na osnovu istraživanja urađena je jedinstvena mapa za zaštitu dece u Srbiji <http://mapa.zadecu.org/> na kojoj se nalaze detaljnije informacije o samom istraživanju, izveštaji o rezultatima istraživanja i smernice za izradu novih protokola.

- „Međusektorska saradnja na zaštiti dece od zlostavljanja i zanemarivanja u lokalnim samoupravama – analiza lokalnih sporazuma“
- “Smernice za unapređenje međusektorske saradnje na zaštiti dece od zlostavljanja i zanemarivanja u lokalnim samoupravama”

- [„Međusektorska saradnja na zaštiti dece od nasilja u lokalnim samoupravama“](#)

Nakon što je globalno proglašena pandemija bolesti COVID-19, Mreža organizacija za decu Srbije je sprovedla istraživanje o uticaju mera na decu. Analiza istraživanja uticaja mera vanrednog stanja na decu tokom pandemije COVID-19 u Srbiji [„Biti dete za vreme pandemije COVID-19“](#) je pokazala narušavanje prava deteta u pogledu obrazovanja, socijalnog položaja, psihičkog zdravlja.

Zagovarački kapaciteti i dosadašnji rezultati

MODS ima kapacitete i potencijal za pokretanje i uključivanje velikog broja organizacija u zagovaračke kampanje.

Realizovana je kampanja Roditelj plus = batine minus koja je imala za cilj da promoviše nenasilno odgajanje dece. Ukupno 53 organizacije su bile uključene u kampanju u 33 grada. Preko 4000 roditelja je potpisalo Deklaraciju roditelja koja promoviše nenasilno vaspitanje dece, a isti broj roditelja prati FB stranicu Roditeljplus koja promoviše nenasilno vaspitanje dece.

MODS je u koaliciji sa Fondom B92, portalom BEBAC, Servisom Halo beba i UG RODITELJ učestvovao u inicijativi za izmenu Zakona o porezu na dodatu vrednost. Kao rezultat inicijative 180000 ljudi je potpisalo peticiju za ukidanje PDV-a za hranu i opremu za bebe što je dovelo do toga da Ministarstvo finansija i privrede podnese odgovarajuće amandmane na izmene Zakona o PDV-u kako bi se omogućio povraćaj PDV-a za nabavku hrane i opreme za bebe.

MODS je identifikovao i u sklopu priprema informisao 20 organizacija za kampanju zagovaranja za izradu lokalnih protokola za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja u koordinaciji Užičkog centra za prava deteta. Više o kampanji na [linku](#).

Kreiranje javnih politika

MODS ima kapacitet i potencijal za organizovanje i široko uključivanje udruženja za decu iz cele Srbije u konsultativne procese za kreiranje i praćenje javnih politika za decu i porodicu.

U konsultativnom procesu koji je obuhvatio sve članice MODS-a izradili smo programski dokument za socijalno uključivanje i smanjenje nejednakosti pod nazivom [ZA JEDNAKOST SVAKOG DETETA](#). Navedeni dokument sadrži opšte ciljeve, principe i preporuke na kojima bi trebalo da se zasnivaju, i sa kojima bi trebalo da budu usklađene, reforme socijalne i obrazovne politike kako bi bila obezbeđena jednakost za svako dete. Dokument se sastoji iz tri dela:

- PRILIKE ZA NOVE JAVNE POLITIKE – pregled javnih politika čije donošenje ili izmene treba da obezbede socijalno uključivanje, smanjenje siromaštva i nejednakosti kod dece;
- SMANJENJE NEJEDNAKOSTI – preporuke u oblasti socijalne zaštite za obezbeđivanje adekvatne finansijske i materijalne pomoći (bez uslovljavanja koja mogu voditi ka

zloupotrebi i eksploataciji) i za razvoj i finansiranje usluga i programa socijalne zaštite za podršku porodicama sa decom;

- OBRAZOVANJE ZA INKLUZIVNO DRUŠTVO I JEDNAKOST – predlog mera za sistemski pristup koji će voditi ukidanju nejednakosti u obrazovnom sistemu između dece, za veća ulaganja u rani razvoj i podršku deci slabijeg socioekonomskog statusa, posebno deci kojoj je potrebna dodatna podrška u obrazovanju.

MODS je u saradnji sa članicama pripremao i uputio relevantnim institucijama predloge, komentare, amandmane, stavove, preporuke, analize, izveštaje u ključnim oblastima za ostvarivanje prava deteta.

Predlozi i preporuke:

- [Predlozi za izmene i dopune Ustava Republike Srbije u oblasti prava deteta](#)
- [Dopis ministarki i mandatarki za sastav Vlade Republike Srbije Ani Brnabić za sastavljanje ekspozea](#)

Socijalna zaštita

- [Komentari i predlozi na Nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti](#)
- [Country factsheet from Serbia](#) - izveštaj o deci u sistemu alternativnog staranja u Srbiji
- Predlozi za izmene i dopune Pravilnika o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite
- MODS je učestvovao u radnoj grupi za izradu Pravilnika o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga intenzivne podrške porodici sa decom

Zaštita od nasilja

- Predlozi za izradu Strategije za prevenciju i zaštitu dece od nasilja
- Predlozi za izradu Akcionog plana za sprovođenje Strategije za prevenciju i zaštitu dece od nasilja
- [Preporuke za unapređenje systemske zaštite u oblasti sprečavanja i zaštite od nasilja u porodici](#) ministarstvima za socijalna pitanja, pravde i policije
- [Vodič za unapređenje internih mehanizama organizacije za očuvanje bezbednosti dece \(2021\)](#)
- [Normativni okvir – Vodič za unapređenje internih mehanizama organizacije za očuvanje bezbednosti dece \(2021\)](#)
- MODS je učestvovao u Radnoj grupi za izmenu Opšteg protokola za zaštitu dece od nasilja. [Novi Opšti protokol usvojen je u februaru 2022. godine.](#)

Obrazovanje

- [Predlozi za izmenu i\(li\) dopunu Nacrta Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja](#)
- [Predlozi za izmenu i\(li\) dopunu Nacrta Zakona o dualnom obrazovanju](#)
- [Analiza Nacrta zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja](#)
- [Analiza Nacrta zakona o dualnom obrazovanju](#)
- [Analiza Nacrta zakona o udžbenicima](#)

Finansijska podrška

- [Amandmani na Predlog Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom](#)
- [Analiza predloga Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom](#)
- [Inicijativa za ocenu ustavnosti i zakonitosti člana 12. stav 7. Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom](#)
- [Inicijativa za unapređenje merenja, praćenja i izveštavanja o javnoj potrošnji za decu u skladu sa preporukama Komiteta za prava deteta](#)

Evropske integracije

- Doprinos za izradu godišnjeg izveštaja o napretku Srbije (Contribution for PROGRESS REPORT) - oblast unapređenja prava deteta i položaja dece iz ranjivih grupa 2017, 2018, 2019, 2021, 2022)
- [Zapažanja povodom polugodišnjeg Izveštaja Pregovaračke grupe za Poglavlje 23 i Izveštaja br. 4/2016 o sprovođenju Akcionog plana za Poglavlje 23](#)
- [Vodič za Poglavlje 19](#)
- [Inicijativa za pristupanje programu EU Rights, Equality and Citizenship Programme-REC;](#)
- [Komentari na Nacrt programa ekonomskih reformi \(ERP\) 2019-2021](#)
- [Komentari na Program ekonomskih reformi \(ERP\) 2022-2024](#)

Smernice za javne politike

- [P R E P O R U K E za razvoj i unapređivanje mera, usluga i programa za sprečavanje izdvajanja dece iz porodica, odnosno za povratak dece u primarnu porodicu ukoliko je do razdvajanja došlo.](#)
- [Principi i smernice za razvoj i održivost usluga i programa za podršku porodici.](#)
- [Preporuke za unapređenje sistemske zaštite u oblasti sprečavanja i zaštite od nasilja u porodici](#)
- [Preporuke za unapređivanje sistema dečije zaštite na lokalnom nivou](#)

- [Smernice za planiranje i pružanje adekvatne intersektorske podrške za inkluzivno obrazovanje u lokalnoj zajednici](#)
- [„Smernice za unapređenje međusektorske saradnje na zaštiti dece od zlostavljanja i zanemarivanja u lokalnim samoupravama”](#)
- [Policy brief – finansijska podrška porodicama sa decom](#)
- [Stav MODS-a – Besplatni udžbenici treba da budu dostupniji](#)
- [Inicijativa za unapređenje rada interesornih komisija](#)

Misija, vizija i vrednosti

Vizija MODS-a je pravično i solidarno društvo u kome su prava deteta bez izuzetka i potpuno primenjena uz aktivno učešće dece.

Misija MODS-a je ostvarivanje prava, unapređenje položaja i poboljšanje kvaliteta života dece u Srbiji.

Vrednosti

MODS okuplja organizacije koje prihvataju i rukovode se sledećim vrednostima i principima:

Najbolji interes deteta definisan u Opštem komentaru 14 Komiteta za prava deteta UN iznad je svih interesa odraslih, organizacija i drugih interesnih grupa.

Participacija dece – verujemo da deca treba aktivno da učestvuju u procesima donošenja odluka i formulisanjem politika koje se odnose na njih i shodno tome, Mreža će voditi računa o participaciji dece u okviru svojih aktivnosti.

Dobrovoljnost dece – učešće dece u aktivnostima Mreže kao i aktivnostima organizacija članica je dobrovoljan i njihovo prisustvo i učešće se ni na koji način ne može uslovljavati niti se sme zloupotrebiti.

Nediskriminacija - mi poštujemo decu i radimo sa njima i njihovim porodicama i zajednicama u kojima oni žive i rade bez obzira na pol, njihovu etničku, rasnu ili versku pripadnost, uverenja, seksualnu orijentaciju i druga lična svojstva.

Pravo na život, opstanak i razvoj – verujemo da svako dete zaslužuje jednaku startnu poziciju u životu i mogućnost da se u skladu sa svojim sposobnostima razvija. Poštovanje prava deteta je suštinska vrednost Mreže.

Sveobuhvatni pristup - verujemo da svako dete ima pravo na sveobuhvatan pristup u okviru zdravstvene i socijalne zaštite, kao i u obrazovanju, pravo na pristup mehanizmima podrške i zaštite koji će biti usklađeni prema njegovoj/njenoj individualnim potrebama, a u cilju postizanja maksimalnog potencijala deteta.

Solidarnost, empatija i humanost su zastupljeni u međusobnim odnosima članica i prema korisnicima sa kojima radimo, što podrazumeva da negujemo pristup koji pomiruje profesionalizam i humanost i približavanje korisnicima uz izgradnju i očuvanje njihovog poverenja.

Dobrobit dece i porodično okruženje – verujemo da je porodica najbolje okruženje za dete i da svako dete ima pravo na porodicu, a društvo ima obavezu aktivnog učešća u očuvanju porodice i jačanje kapaciteta i snaga roditelja ili staratelja, kao i zdravlja, sigurnosti i blagostanja

dece, kako u smislu materijalne i svake druge vrste pomoći, tako i u smislu brige o adekvatnoj atmosferi u kojoj dete odrasta.

Društvena odgovornost – verujemo da društvo i svi koji predstavljaju važne aktere u društvu, one koji su na pozicijama donosioca odluka i kreiranja i sprovođenja politika imaju značajan uticaj na decu, njihovu budućnost i njihove porodice, te da njihova postupanja treba da budu uvek u najboljem interesu dece i porodica sa decom.

Ravnopravnost – zalažemo se za ravnopravnost svakog deteta bez obzira na pripadnost nekoj zajednici, socijalni status i lična svojstva.

Principi u radu i međusobnim odnosima članica:

Timski rad: zajedništvo, usmerenost ka istom cilju uz prihvatanje različitosti, uzajamno poštovanje i uvažavanje tuđih stavova.

Interdisciplinarnost i interkulturalnost: rad Mreže je usmeren ka traženju dobrih praksi, rešenja i metodoloških pristupa u različitim sektorima, strukama i kulturama koje postoje kako u našoj zemlji tako i u inostranstvu, a koje mogu ponuditi nova rešenja, veštine, iskustva i ekspertizu.

Transparentnost i otvorenost rada: Mreža mora da bude stalno prisutna kako bi i dostupnost informacijama bila aktivnija.

Profesionalnost: svaka organizacija profesionalno nastupa i prihvata obaveze sa punom odgovornošću. **Odgovornost i kredibilitet:** aktivnosti Mreže su uvek usmerene ka povećanju kredibiliteta uz iskren, odgovoran i sistematičan pristup.

Partnerstvo: u zajedničkim aktivnostima negujemo partnerski odnos i Mreža nije konkurent organizacijama članicama.

Nenasilje i tolerancija: predstavljaju principe koje smatramo osnovnom pretpostavkom podrazumevanom u svim ostalim vrednostima i ciljevima Mreže.

Poštovanje: Otvoreno razmenjivati mišljenja uz vođenje računa o dostojanstvu druge osobe. Vrednovati individualnost i rezultate drugoga.

Odgovornost: Delovati u skladu sa preuzetim obavezama na način da budu podržani dogovoreni ciljevi i način njihovog ostvarenja u dogovorenom roku, tako da delovanje omogućava poštovanje integriteta i dostojanstva osobe koja preuzima odgovornost. Inicirati i aktivno učestvovati u akcijama koje doprinose zajedničkom dobru. Voditi računa da postignuti rezultati opravdaju uložene resurse.

Uvažavanje: Aktivno saslušati drugoga, razmisliti o onome što govori i čini, pravovremeno i konstruktivno reagovati. Obezbediti uslove za jednaku participaciju u skladu sa željama i kapacitetima.

Etički kodeks: MODS je posvećen ostvarivanju prava garantovanih Konvencijom o pravima deteta Ujedinjenih nacija i kao takav ima svoje principe, vrednosti i standarde koji se nalaze u [Etičkom kodeksu](#).

Politika očuvanja bezbednosti dece: U cilju očuvanja bezbednosti dece i suzbijanja potencijalnog zlostavljanja, eksploatacije i seksualnog iskorišćavanja dece MODS je doneo [Politiku očuvanja bezbednosti dece](#) (POBD).

Oblasti delovanja (ciljevi)

Zaštita dece i socijalno uključivanje dece i porodica sa decom zavisi od pravednog pristupa javnim dobrima i resursima i u kojoj meri oni mogu da ostvare socio-ekonomska prava. U skladu sa tim definisani su sledeći ciljevi:

Opšti cilj

Doprineti unapređenju zaštite dece i povećanju socijalne uključenosti i pravičnosti u pristupu i ostvarivanju socio-ekonomskih prava za svako dete.

Specifični ciljevi

1. OCD učestvuju u praćenju i izradi politika za decu koje imaju za cilj smanjenje socijalne isključenosti dece i njihovu zaštitu.
2. Državni organi su usvojili preporuke programa Garancije za svako dete za povećanje socijalne uključenosti i zaštitu dece.

Ostvarivanje misije MODS-a i strateškog cilja zasnovano je na dva stuba:

I. Programsko delovanje mreže (eksterno)

Programsko delovanje je usmereno na tematske oblasti kroz koje MODS sprovodi aktivnosti i zagovaranje usmereno na donosiocima odluka za izmene praksi i politika za decu. Preko praćenja implementacija politika za decu MODS će se uključiti i u praćenje pregovaračkih poglavlja i izveštavanje o progresu Srbije prema evropskim integracijama.

II. Unapređenje kapaciteta članica (interno)

Važan aspekt rada mreže je usmeren na jačanje kapaciteta članica MODS-a, njihovo osnaživanje za rad na ostvarivanju i promovisanju prava deteta, unapređenju saradnje među samim članicama radi postizanja sinergije i delotvornijeg zajedničkog delovanja.

Aktivnosti MODS-a u ovom delu biće usmerene na podizanje kapaciteta organizacija za učešće u definisanju javnih politika, za njihovo praćenje i veći uticaj na javne politike; na povećanje znanja članica MODS-a o relevantnim javnim politikama za decu – UN, EU, nacionalne; podržavanje učešća predstavnika članica MODS-a u radnim grupama za izradu zakona i strateških dokumenata na lokalnom i nacionalnom nivou. Jedan deo aktivnosti biće usmeren na unapređenje razmene i vršnjačko učenje između članica MODS-a; razmena o finansijskim i organizacionim procedurama; internim smernicama o zaštiti dece, bezbednosti dece, radu sa decom.

Strateški prioriteti

MODS postavlja prioritete za **Garancije za svako dete:**

1. Pristojni i adekvatni uslovi za stanovanje

Neophodno je da svako dete ostvaruje svoje pravo na bezbedno i adekvatno stanovanje jer je to, između ostalog jedan od najznačajnijih faktora koji doprinose neometanom rastu i razvoju deteta i kao takav predstavlja vitalan element u ostvarivanju apsolutne dobrobiti deteta.

Kako bi se ovo ostvarilo potrebno je ispunjavanje osnovnih materijalnih i nematerijalnih uslova - adekvatni prostor i privatnost, fizička pristupačnost, bezbednost, sigurnost stanarskog statusa (zakupa), strukturnu stabilnost i trajnost, adekvatno osvetljenje, grejanje i ventilacija, adekvatna infrastruktura (snabdevanje vodom, sanitarije i odvod otpadnih voda), odgovarajući kvalitet životne sredine i činilaca važnih za zdravlje (kvalitet vazduha, zemljišta i tekuće vode), urbanističku prilagođenost lokacije ostalim potrebama (obrazovanje, zdravlje, zaposlenje, socijalne aktivnosti).

2. Kvalitetno obrazovanje

Među najvažnijim aspektima povećanja kvaliteta obrazovanja i vaspitanja nalazi se proces inoviranja i unapređenja planova i programa nastave i učenja i očekivanih ishoda obrazovanja. Proteklih godina je u ovom segmentima bilo značajnih razvojnih aktivnosti u douniverzitetskom obrazovanju. Glavne mere propisane su u Zakonu o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (ZOSOV)⁴⁴. Ovaj zakon daje osnov da budući programi budu orijentisani na ishode i kompetencije, a manje na sadržaje kao što je to dugi niz godina bilo do sada. Po prvi put od donošenja Evropskog okvira ključnih kompetencija za celoživotno učenje (2006) ključne kompetencije za celoživotno učenje su se našle u ZOSOV-u (član 11.), kao i opšte međupredmetne kompetencije (član 12.).

Takođe, neophodno je unapređenje dostupnosti obrazovanja i pružanje podrške svakom detetu i porodici, u skladu sa potrebama, u saradnji institucija obrazovanja, zdravstvene, socijalne zaštite i civilnog društva, kroz različite projekte⁴⁵ i inicijative.

3. Zaštita od svakog vida nasilja i iskorišćavanja

Nasilje nad decom je globalni fenomen. Dešava se u svim zemljama, društvima i različitim okruženjima. Može se javiti u različitim oblicima, kao fizičko, seksualno, digitalno, emocionalno zlostavljanje ili kao zanemarivanje. Deca mogu da budu izložena seksualnom iskorišćavanju i zlostavljanju, nasilju i zanemarivanju u porodicama, zajednicama, institucijama, organizacijama, na privatnim i javnim mestima i u raznim okolnostima. Osobe koje vrše nasilje nad decom mogu

---

⁴⁴ Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Službeni glasnik RS, broj 88/2017, 27/2018 - dr.zakoni i 10/2019

⁴⁵ "Unapređeni ravnopravni pristup i završavanje preduniverzitetskog obrazovanja za decu kojoj je potrebna dodatna obrazovna podrška" koji realizuje Centar za interaktivnu pedagogiju

biti iz različitih sredina i različitog nivoa bliskosti sa detetom, uključujući i profesionalce koji su angažovani na poslovima pomoći i podrške deci.

Imajući ovo u vidu, jedan od ključnih prioriteta organizacija koje na bilo koji način dolaze u kontakt sa decom jeste očuvanje njihove bezbednosti i stvaranje podržavajućeg okruženja u kojem su deca zaštićena od bilo kog oblika nasilja.

4. Kvalitetna i dostupna zdravstvena zaštita i životna sredina

Obezbeđenje blagovremene zdravstvene zaštite i zdravih uslova života najvišeg mogućeg standarda, kao i dostupnost zdravstvenih usluga u primarnoj, ali i sekundarnoj i tercijarnoj zdravstvenoj zaštiti za svako dete na teritoriji Republike Srbije, čine osnov za razvoj našeg društva u celini, ali i ostvarivanje punog potencijala za razvoj svakog deteta.

Putem različitih istraživanja, ali i saradnje sa drugim mrežama i organizacijama u regionu i Evropi, MODS može značajno doprineti kreiranju i sprovođenju kvalitetnijih preventivnih i zdravstvenih programa intervencije za populaciju do 18 godina. Takođe, putem mreže se ostvaruje širenje znanja i razvoj inovativnih pristupa i praksi u zdravstvenom radu sa decom i roditeljima (a naročito dece iz ranjivih grupa – deca sa invaliditetom, Romska deca, deca koja su žrtve porodičnog nasilja), kao i promocija javnog zdravlja - mentalnog zdravlja i higijene, te zdravih načina života kod dece, koje pored ishrane i fizičke aktivnosti podrazumeva i zdrave potrošačke navike.

Pravo deteta na zdravu životnu sredinu potrebno je posebno naglasiti jer se deca često izostavljaju iz politika i aktivnosti usmerenih na sprečavanje klimatskih promena i degradacije životne sredine. Istraživanje⁴⁶ Centra za prava deteta pokazuje da deca i mladi imaju izraženu svest o važnosti zaštite životne sredine, negativnim uticajima zagađenja životne sredine i uspostavljanju održivog društva. Međutim, u ovom trenutku postoji niz izazova koji dovode u pitanje ostvarivanje prava deteta na zdravu životnu sredinu u Republici Srbiji. Jedan od osnovnih izazova predstavlja ozbiljan nivo zagađenja životne sredine u brojnim mestima u kojima žive deca i mladi, a kao najčešći izvori zagađenja ističu se neadekvatno upravljanje otpadom, zagađenje vazduha, zagađenje vode, zagađenje hrane i uništavanje biodiverziteta. Uzroci ovih problema nalaze se u nedovoljno razvijenom zakonodavnom i strateškom okviru i neefikasnoj primeni do sada usvojenih propisa i politika.⁴⁷

Ovo je tematski relevantno pitanje, jer da bi deca ostvarila bilo koje drugo zagarantovano pravo, najpre je potrebno obezbediti upravo sigurno, čisto, zdravo i održivo okruženje u kome odrastaju i na čije stanje svojim činjenjem/nečinjenjem značajno utiču.

Pored širenja znanja o uticaju na životnu sredinu i uloge dece i mladih u procesu sprečavanja degradacije životne sredine, MODS svojim delovanjem unapređuje sprovođenje ovog prava kroz promociju participacije dece u procesu donošenja odluka u ovom domenu, ali i zagovaranje za pristup pravdi ukoliko je ovo pravo povređeno.

⁴⁶ <https://cpd.org.rs/centar-za-prava-deteta-sproveo-analizu-zakonodavstva-republike-srbije-iz-prerspektive-prava-deteta-na-zdravu-zivotnu-sredinu/>

⁴⁷ Ibid.

5. Puna podrška za život i ostanak u porodici koja je bezbedno i podržavajuće mesto

Smernice UN za alternativno staranje o deci⁴⁸ prepoznaju da je porodica koja pruža negu, zaštitu i atmosferu ispunjenu ljubavlju idealno okruženje za odrastanje deteta, kako bi ono ostvarilo svoj pun potencijal. Kada je to potrebno, porodicama treba pružiti podršku u ostvarivanju ove uloge, i treba ih uputiti na sistem usluga u zajednici koji je usmeren ka potrebama deteta i porodice.

Porodica je jedini prirodan kontekst za zaštitu i pravilan rast i razvoj deteta. Dete ne bi trebalo nikada biti odvojeno od svoje porodice i smešteno u instituciju. Pa ipak, to se dešava. Mora se voditi računa da se za dete organizuje alternativno zbrinjavanje tek kada su uloženi, ali nisu uspeli, svi napori da se razdvajanje porodice predupredi, i kada je izdvajanje evidentno u najboljem interesu zdravlja, dobrobiti, razvoja i/ili bezbednosti deteta. Takođe, važno je da se odmah preduzimaju i sve mere za što brži povratak deteta u porodicu.

Kada je izdvajanje deteta iz porodice neophodno, trebalo bi da postoje različite opcije koje isključuju smeštaj u instituciju. Institucionalna zaštita je štetna za svako dete bez izuzetka. Boravak u institucijama može uticati na fizički, socijalni, kognitivni i emocionalni razvoj dece sa razarajućim posledicama koje mogu trajati doživotno.^{49]} Naročito su zabrinjavajući institucionalni uslovi i zaštita za decu sa smetnjama u razvoju i/ili invaliditetom, koji često uključuju široku primenu fizičkog ograničavanja i sedativa⁵⁰.

---

⁴⁸ Rezolucija Generalne skupštine UN 64/142, Smernice UN za alternativno staranje o deci, jun 2009.

⁴⁹ UNICEF, Call for Action: End placing children under three in institutions, 2011.

⁵⁰ Sklonjeni i zaboravljeni, Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom – Srbija (2012)

Tematske grupe MODS-a

Od početka svog osnivanja, MODS ima formirane tematske grupe (TG) koje prate definisane prioritetne oblasti delovanja MODS-a. TG doprinose efikasnijem sprovođenju aktivnosti u smislu praćenja praksi i politika iz odabranih oblasti, učestvuju u kreiranju preporuka, istraživanjima i doprinosi zagovaračkim kapacitetima mreže.

U procesu izrade ovog strateškog plana, TG su revidirane u odnosu na tematske oblasti a prema postavljenim prioritetima za naredni period. Svaka TG ima mogućnost da obrazuje podgrupe po potrebi za usko specifične teme, projektne aktivnosti i slično. Tematske grupe se sastaju na kvartalnom nivou a svake godine se bira glasanjem organizacija članica koja koordinira grupom. Svaka TG na osnovu jednog opšteg cilja definiše specifične ciljeve i zadatke i aktivnosti na godišnjem nivou.

Za naredni period MODS postavlja 4 Tematske grupe:

1. Socijalna i zdravstvena zaštita (stanovanje)

Zagovaranje za zagarantovan dostojanstven život koji obuhvata osnovne uslove za stanovanje, zagarantovanu socijalnu i zdravstvenu zaštitu dece i porodica sa decom u Srbiji. Neophodno je da svako, bez diskriminacije bilo koje vrste, uživa egzistencijalna prava koja obuhvataju adekvatnu ishranu, odeću, stanovanje i neophodne uslove nege kada je to potrebno.

2. Obrazovanje, kultura i mediji (medijska pismenost, rani razvoj)

2.1 Zagovaranje za kvalitetno obrazovanje za postizanje punog potencijala svakog deteta u Srbiji uz što veći obuhvat i smanjenje stope napuštanja školovanja: relevantno, inkluzivno, dostupno, efikasno, pravično, participativno uz visok nivo koordinacije i međusektorske saradnje na svim nivoima, kao i zagovaranje za unapređenje kvaliteta nastave koja podrazumeva participaciju i podsticanje interaktivnosti, child focus learning, inovacije, digitalizaciju i demokratičnost (predškolsko, osnovno i srednje školsko obrazovanje).

2.2 Zagovaranje za unapređenje kvaliteta i povećanje obima kulturnih sadržaja namenjenih deci u zajednici i kroz medijske sadržaje i povećanje medijske pismenosti dece kroz nastavne i vannastavne aktivnosti.

2.3. Zagovaranje za osiguranje jednakog pristupa za svu decu, posebno iz osetljivih grupa, programima ranog obrazovanja uz razvijanje programa podrške porodicama.

---

3. Održivost (zaštita životne sredine, inovacije, digitalizacija)

3.1. Zagovaranje za pravo deteta na zdravu životnu sredinu kroz participativne procese koji podstiču njihovu odgovornost i razvijanje svesti i njihovo direktno uključivanje u proces donošenja odluka oko politika zaštite životne sredine.

3.2. Zagovaranje za unapređenje i podsticanje upotrebe inovacionih metoda i tehnologija i povećanje digitalne pismenosti kako dece tako i onih koji rade sa decom.

4. Zaštita dece od nasilja i rodno nasilje i rodna jednakost

4.1 Zagovaranje za prevenciju i smanjenje svih vrsta nasilja nad decom u porodici i van nje, uključujući i grupe dece pod povećanim rizikom kao što su deca sa smetnjama u razvoju i/ili invaliditetom, deca pripadnici nacionalnih manjina, deca iz LGBT+ zajednice, itd. Ovo uključuje i borbu protiv svake vrste diskriminacije, rasizma, ksenofobije, homofobije i drugih formi netolerancije zasnovane na rodnom identitetu kao i svih drugih oblika nasilnog ponašanja nad decom i govora mržnje.

MONITORING I EVALUACIJA

Monitoring i evaluacija su deo jedinstvenog procesa koji treba da doprinese sa jedne strane jačanju same Mreže, a sa druge strane da da preporuke za intervencije u toku realizacije i dalji razvoj po završetku implementacije ove Strategije.

Tokom implementacije programa i aktivnosti biće vršen kontinuirani monitoring i evaluacija rada Mreže i zajedničkih aktivnosti članica kojim će rukovoditi direktor mreže.

Monitoring sistem podrazumeva razvijanje internih procedura planiranja i izveštavanja na nivou Mreže kada je u pitanju rad tela mreže (tematske grupe), definisanje linija odgovornosti i ovlašćenja i definisanje procedura interne i eksterne komunikacije. Monitoring će biti pre svega usmeren na standarde postignuća u odnosu na postavljene ciljeve na godišnjem nivou. U odnosu na njih Upravni odbor Mreže definišće indikatore o kojima će biti prikupljeni podaci tokom kalendarske godine, a na kraju svake kalendarske godine će se na osnovu analize prikupljenih podataka sastavljati izveštaj o napretku ka ostvarenju postavljenih ciljeva. Godišnji izveštaj će predstavljati periodičnu evaluaciju koja treba da da preporuke za nastavak rada u predstojećoj godini.

U okviru mreže funkcionišu tematske grupe od kojih svaka definiše godišnji operativni ili akcioni plan. Ovi planovi sadrže definisane očekivane rezultate u odnosu na postavljene srednjoročne i dugoročne ciljeve, dogovorenu listu aktivnosti sa indikatorima, potrebnim resursima i vremenskim planom. Ove tematske grupe izveštavaju Upravni odbor o svom radu odnosno realizaciji godišnjeg operativnog/akcionog plana na godišnjem nivou, i na osnovu ovih izveštaja sastavlja se zbirni godišnji izveštaj Mreže.

Izvori podataka za monitoring i evaluaciju biće interni i eksterni dokumenti:

- baza članica sa opisom njihovih resursa
- rezultati istraživanja koje realizuje MODS ili njene članice
- rezultati analiza politika
- akcioni planovi i izveštaji o radu tematskih grupa
- relevantni izveštaji i strateški dokumenti organizacija civilnog društva-članica MODS, institucija, vlasti, međunarodnih organizacija, institucija i tela
- drugi relevantni interni i eksterni dokumenti

Metode za prikupljanje i obradu podataka koje će se koristiti su standardne statističke metode, analiza dokumentacije, intervjui, fokus grupe i drugo.

Ukoliko bude potrebe, MODS će angažovati eksterne stručnjake kako bi izvršili periodičnu i finalnu evaluaciju rada Mreže i ostvarenosti ciljeva njene strategije.

